

in foro exteriori ignorantiam iuris clari obesse praescriptioni definiunt. Verum in foro interiori hac ignorantia praescriptionem non interruptit.

XXXI. Altera sententia adfirmat, ignorantiam invincibilem iuris clari praescriptionem impedire in utroque foro, interno, & externo. Quoniam sic definitum est ff. xxi. tit. 6. l. 4. *Iuris ignorantiam in usucapione negatur prodesse facti vero ignorantiam prodesse constat.* Item l. Nonquam 31. ff. de usucapionibus hac legitur. *Nonquam in usucapionibus iuris error praescribitur prodesse.* Leges iste non modo in loco externo, sed etiam in interno locum habent. Arbitraria prorsus est adverteriarum distinctio, qua afferunt, leges illas in primo, secus in secundo foro attingere. An leges civiles iuste, & aequae non obligant in conscientia? An praescriptio ipsa, a civili iure inuenta, iusta non est in conscientia? Vana ergo est distinctio praefata. Nonne adversarii probant, ignorantiam facti praescriptioni non officere, quia id leges definiunt? At quemadmodum leges statutum facti ignorantiam non obesse, ita definiunt iuris ignorantiam praescriptioni non prodesse. Ergo iuris ignorantia praescriptionem impedit. Haec sententia mihi probabilior est, eamque defendunt Lessius Lib. II. cap. vi. dub. 5. Dicitillus Lib. II. tract. 1. disp. 1. Salmanticenses tract. xii. cap. II. punct. 9. §. 2. num. 116. Excipiunt citati Auctores rusticos, mulieres, & milites, in quibus errorem non obesse praescriptioni aiunt, si debitam in investiganda veritate adhiberint diligentiam; quoniam in his non praescribitur mala fides, tamen iuris clari ignorantia laboret. Excipiunt quoque praescriptionem extraordinariam quadraginta annorum, & supra. Tertio loco tandem contendunt, hanc clari iuris ignorantiam officere quidem praescriptioni iurandi, puta vineae, secus fructibus inde collectis. Quae sane limitatio arbitraria est, nullo iuris fundamento. Qui enim fieri potest ut quis malam fidem habeat circa vineam, & bonam fidem circa fructus? Ignorantia iuris impedit ne praescribat vineae; & haec eadem ignorantia efficit ut praescribat vineae fructus? Credis pupillam tibi vendere vineam posse, inconsulto tutore? Ignorantia istius iuris impedit ne vinea praescriptioni subiciatur: haec vero ignorantia efficit ut praescribat fructus eiusdem vineae? Paradoxa haec mihi videntur. Quia nec duae praecedentes limitationes mihi probantur: quia leges absolute loquuntur; &

ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.

XXXII. Quod. V. Mala fides antecessoris nocet ne successoribus bona fidei, ne praescribere valeat? Resp. Emis a fure bona fide vineam quam mala fide possidebat: recipis hereditatem, legatum a possessore male fidei. Numquid istorum mala fides obstat ne tu praescribere haec bona valeas, dum bona fide eadem accipis? Si sermo sit de herede, istam bona fide aliquid accipit ab auctore male fidei, praescribere nunquam potest, ut communis sententia docet ex Lib. II. Inst. de usucap. §. de divers. temp. praef. ubi haec legitur. *Cum heres in suo omne defuncti succedit, ignorantia sua defuncti vitia non excludit.* Heres enim personam defuncti restituit, unamque personam cum eodem constituit: & sicuti iura & commoda, ita onera & obligationes suscipit. Porro cum hereditatis auctor ob iniustitiam, malamque fidem restituit rem mala fide possessam deberet, hanc contrahit obligationem heres: idque confirmatur cod. de acquir. & retinen. poss. *Vitia possessionum a maioribus contracta perdurant, & successorum auctoris sui culpa consistunt.* Contra qui bona fide ab auctore male fidei alio titulo praeter hereditatem, puta emptionis, legati, donationis, &c. rem accipit, praescribere eam valet, ut communiter Auctores docent, etiam tempore ordinario. Si tamen res futiva aut immobilis fuerit, aut vi possessa; tum ad praescribendum tempus extraordinarium, seu immemorabile requiritur. Similiter si is contra quem praescribitur, ignorat rem suam ab alio possideri, triginta anni requiruntur. Quae de herede dixi, intelligenda sunt de herede proximo, & immediato; secus de mediano, seu de herede huius heredis. Si enim heres medianus bona fide procedit, potest tempore ordinario ulucapere: quia mala fides primi heredis non extenditur ad secundum heredem fide bona procedentem.

C A P U T XV.

De patria potestate in filios, seu de rerum dominio quo potantur filii patriae potestati subiecti.

I. De filiorum obedientia parentibus praestanda, & de istorum in filios potestate sicuti scripti in xv. Decalogi mandatum. In praesentia dominium quo filii potiri in bona valent, non contentibus parentibus, sub examen adduco. Quatuor sunt bono-

bonorum genera quae ad filiosfamilias pertinere interdum possunt, nempe *castrisia*, *quasi castrisia*, *adventitia*, & *profectitia*. Bona castrisia a bello fide caltris nomen capiunt. Stipendia quoque filiosfamilias titulo militiae sive mercatorum, fide terrestris acquirunt, praeda de hostibus, munera illis a Ducibus imperitiae, testamenta, aut legata militiae causa obtentae, bona a parentibus ad bellum, seu militiam proficientibus data, bona castrisia nuncupantur. Similiter quoque filii in Principis aula, in arcis custodia, etiam pacis tempore, comparant, & fructus qui ex his bonis propria industria colliguntur, inter bona castrisia recententur. Quae tamen in bello iniuncto comparantur, bona castrisia non sunt.

II. Bona quasi castrisia sunt quae filiosfamilias officium publicum exercentes assequuntur: quaeque vi privilegii, veluti in politica militia acquirit, quasi castrisia bona dicuntur. Officia autem publica sunt Praefectus Advocati, Tabellionis, Medici, Procuratoris, & quarumcumque artium, non mechanitarum, sed liberalium. Stipendia quoque ex his artibus comparantur, licet a privatis viris accipias, veluti publica habentur. Immo inter bona quasi castrisia collocantur quae filii dono accipiunt ab Imperatore, Principe, Regina, Rege; quoque titulo Beneficii ecclesiasticae, aut clericali privilegio acquirunt; & patrimonium, non a parentibus, sed ab aliis pro sacris Ordinibus suscipiendis constitutum.

III. Quae filiosfamilias hereditatis, aut le-

gati, non intuitu patris relicti, negotiationibus, successibus avorum materorum titulo induplicentur, bona adventitia sunt; sicuti ea quae casu inveniunt, uti thesauri, & munera donata vel ab ipsis parentibus, tamquam proxima meritorum. Quae vero filios parentum intuitu primario & immediate obveniunt, profectitia sunt; dummodo filii sub patria potestate sint: si enim fuerint emancipati, bonis profectitis non accententur.

IV. Filii sub patria potestate constituti pleno possunt dominio in bona fide castrisia, five quasi castrisia, non solum directo, sed etiam utili; eaque administrare, distrahere, donare, alienare possunt, inconsultis parentibus, post assecutum pubertatem; ante pubertatem vero habent utique eorumdem bonorum dominium, & usufructum; sed administratio est apud tutores vel parentes, quibus incisis, vel intuitu eadem alienare nequeunt. Dominio directo, secus utili fruuntur filii in bona adventitia, quorum usufructus est apud parentes qui eadem administrant, nisi parentes ipsi usufructum, & administrationem filijs cedant; aut nisi aliqua filijs donata fuerint, adiecta conditione, ut filii ipsi, non parentes eadem administrant; aut nisi filijs aliqua donentur, renuente patre. In bona profectitia parentes tum directum, tum utile dominium habent. Neque aliam afferunt filijs similia bona utilitatem, nisi quod ob patris delictum publicari nequeant.

DISSERTATIO II.

DE RESTITUTIONE IN COMMUNI.

PRÆLOQUIUM.

I qua est in universa Theologia christiana disputatio quae severo examine, maturo iudicio, & exquisita prudentia egeat, ea sane est quam dispiciendam in praesentia aggredimur. Haec enim contra iniustitiam crimin longius cervicimus: nunc ipsam iniustitiam arcem invadimus, & hostem qui usquequaque grassatur, & ubique pauperum sanguinem fundit, propius adormur. Aliena retinere, debitorum & mercedum solutionem in dies, & ad salendas graecas protrahere in more ferre homines habent, quin id sibi vel vitio vertant. Restitutio tibi aliena ea virtus est quae iuris aequalitatem inter partes constituit. De hac ergo restitutione cum in communi, tum in particulari sermo nobis erit. Capita undae restitutionis onera dimanant, patetiam, & omnia pleno in lumine pro viribus collocabo.

CAPUT I.

Propositiones damnatae, & laxae in materia iustitiae.

Methodo nostrae inherentes, primum omnium propositiones a summis Pontificibus scriptas, deinde plures alias ex Moralistarum libris qui communiores & magis ad manus sunt, decerpitas exhibebimus. Monumentum alibi saepius datum in memoriam revoco, me scilicet non censoris, sed Theologi personam in hoc negotio sustinere. Si opiniones, quas ego laxas, & falsas reputo, alius veras, & evangelicae morali contentantiae apparent, suo illi utantur sensu, suaque aliter iudicandi ac ego sentio, liberate fruatur. Sed idem ius mihi quoque concedatur. Varia quippe sunt hominum ingenia, & iudicationes, quae diversa, & opposita iudicia pariunt.

§. I.

Propositiones proscriptae ab Alexandro VII. & Vener. Innocentio XI. quae iustitiae virtuti adversantur.

- Quando litigantes habent pro se opiniones aequo probabiles, potest iudex pecuniam accipere pro serenda sententia in favorem unius pro alio. Est 26. Alexandri VII.
- Licetum est mutuari aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. Est 42. Alexandri VII.
- Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi. Est 36. Innocentii XI.
- Famuli, & famulae domesticae possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam maiorem impendunt salario quod recipiunt. Est 37. Innocentii.
- Non tenetur quis sub poena peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis. Est 38. Innocentii.
- Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati. Est 39. Innocentii.
- Contractus Mohatra licitus est etiam respectu eiusdem persona, & cum contractus retrovenditionis praevidio into cum intentione lucrari. Est 40. Innocentii.

8. Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit qui non maioris faciat pecuniam presentem quam futuram; potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari. Est 41. Innocentii.

9. Usura non est, dum ultra sortem ad quod exigitur tamquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum si exigitur tamquam ex iustitia debitum. Est 42. Innocentii.

CAPUT II.

Opiniones laxae plurimum Moralistarum.

- Thomas Tamburinus Lib. III. Method. Confess. cap. 19. num. 5. Si praevideat Confessor penitentem non restitutum, si illi detegatur nullitas rituli quem pro se adesse poenitens putat, non erit ex Sanchez talis nullitas illi a Confessario non interrogato patefacienda, quamvis sit in praedictum tertii, qui suo carebit. Quam sit principium istud iustitiae, negotiationi, & societati perniciosum, quique indicet.
- P. Dominicus Viva quast. v. art. 5. n. 2. Quod si ex opinione probabilis poenitens puret hic & nunc se non remota, debet Confessarius accommodare se opinioni poenitentis, si vere talis opinio sit probabilis, quamvis ipsa contrarietur sententiae legum. Ratio est, quia quando poenitens est rite dispositus, debet absolvi. Est autem rite dispositus, si opinionem probabillem sequatur, quod non debeat restitui. Ergo tunc absolvi debet.
- II. Tamburinus Lib. III. Meth. Confess. cap. 19. num. 5. Si praevideat poenitentem non restitutum, quibus item ad veritas id esse in damnum publicum, cur tu sis obligandus ad admonendum, quandoquidem praevides adhuc tuo accedente monitione illum non fore restitutum, atque adeo non fore amovendum damnum publicum? Certe frustra erit talis monitio, immo nocens ipsi admonitio, bono autem publico nequaquam favens... Atque haec omnia ex de Lugo etiam procedunt, quando Confessarius speraret poenitentem susceperam quidem monitionem; sed tamen advertit remedium esse difficillimum... Unde etiam inferunt idem esse dicendum, quando poenitens sub peccato mortali tenetur ad aliquid adeo difficile, ut non credatur tunc aequo animo recepturus, & alia vice melius susceperam esse iudicator;

po.

poterit enim tunc prudens Confessor relinquere illum in sua bona fide, quae a peccato excusatur, & monitionem in tempus opportunitatis differre, non scilicet terribus poenitens a confessione se ablineat, manulicet detrimentum patiat. Et hoc tenetur permaxime pro Confessarii mercatorum, & Principum.

IV. P. Leonardus Lessius Lib. II. de iustit. cap. 14. dub. 8. num. 54. Esti opus malum, pro quo dedit, non sit estimabile, pretio, quia malum; tamen quae delectabile, vel, vel utile anti, & alteri detrimentosum, periculosum, laboriosum, inter homines pretio estimatur: ergo quod hac ratione pro eo est acceptum, non est restituendum, nisi forte quis eximiationem excelsit; ut si meretrici quae usuram sui concederet solet uno aureo, ab aliquo iure debet extorferi 50. tamquam pretium. Hoc tamen locum non habet in ea quae putatur honesta; ut si matrona aliqua, vel filia 100. aureos pro usura corporis accipiat ab eo qui dare poterat, RETINERE POTEST, NAM TANTUM ET PLURIS POTEST SUAM PUDICITIAM ESTIMARE. Res enim quae certum pretium non habent, nec ad vitam sunt necessariae, sed voluptatis causa quaeruntur, arbitrio venditoris possunt estimari; ut probabiliter docet Petrus Navarra, & alii.

V. P. Leonardus Lessius Lib. II. de iustit. cap. 14. dub. 8. n. 55. Dices. Divus Augustinus epistola quinquagesima quarta ad Macedonem ait, sceleratius accipere pecuniam pro sententia iniusta quam pro iusta, pro testimonio falso quam testimonio vero. Atqui pecunia accepta pro sententia iusta est restituenda: ergo & pro sententia iniusta. Ita Socus.

Resp. negando consequentiam. Non enim quia aliquid est sceleratius, ideo magis, vel aequo obligat ad restitutionem. Haec enim obligatio non sequitur magnitudinem sceleris, sed dampnum per injuriam datum. At qui accipit pro sententia iniusta, nihil iam infert injuriam danti, sicut is qui pro iusta. Porro illud est sceleratius quam hoc: tum quia peius est ferre sententiam iniustam (ad quam ferendam iam habet animam qui pecuniam accipit) propter injuriam quae fit alteri parti, quam accipere pecuniam pro sententia iusta ferenda: tum quia (ut ibidem Augustinus ait) sceleratius datur pro iniusta, quam pro iusta; quia datur voluntarie, & libenter. Loquitur enim de sententia ferenda. Ad Conc. Theol. Tom. VII.

de, ibidem Augustinum significare, pecuniam istam, est sceleratius acceptam, non esse opere impleto restituendam, dum dicitur: *datam a volentibus*. Volentis enim non fit iniuria. Socus si data fit pro sententia iusta, quae censetur data *conscie* metu sententiae iniuste.

VI. P. Lessius Lib. II. cap. 14. dub. 3. n. 22. Tertio, si heres ab intestato retineat hereditatem, & legata, possunt illi quibus aliquid per tale testamentum erit restituendum, uti occulta compensatione: nam revera res erat ipsorum. Silvester v. Hereditas.

VII. P. Dominicus Viva Curs. Theol. Tom. I. part. III. quast. VI. art. 5. num. 12. Tertio docent multi cum Lessio cap. XIX. dub. 3. Molina, Granados, & alii, quod qui ex testamento minus solemni habere debet legatum, possit illud sibi retinere, vel compensationem facere, eo quod probabilis sit sententia quod iure naturae huiusmodi testamentum sit validum, atque adeo in quo conscientiae debeantur legata in eo facta; quomvis contraria opinio sit satis communis, & probabilis.

Quarto docet Lessius ibidem, posse heredem ab intestato uti compensatione occulta contra eum qui bona defuncti possidet ex testamento minus solemni: quia prodebat ex testamento minus solemni, quod ea bona debeantur heredi ab intestato, quae opioni potest esse conformare.

VII. P. Lessius loc. cit. num. 30. Tertio heres ab intestato potest illud retinere: & si alter possidet, repetere in iudicio. Quarto, quod si non possit ob potentiam adversarii, uti potest occulta compensatione.

IX. P. Antoninus Diana Tom. VI. tract. 111. ref. 149. Qui ex testamento minus solemni legatum debet habere, cum sit opinio probabilis deberi in foro conscientiae ea legata, licet contraria sit satis communis, & probabilis; potest tamen legatum retinere, vel de novo accipere, aut occulte compensare, ut fatetur Granado, Molina, Lessius addit, heredem ab intestato posse etiam uti compensatione occulta contra eum qui bona defuncti possidet ex testamento minus solemni: quia contraria etiam sententia probabilis est, cui se potest conformare.

X. P. Diana loc. cit. An in compensatione occulta facienda debitum debeat esse liquidum & certum? Ex his Em. inestitimus Cardinalis de Lugo propositum fixit.

fito.

tionem late pertractat Tom. I. de iustit. disput. XVI. sect. 5. a num. 94. usque ad num. 107. & negativam sententiam cum distinctionibus ab ipso adductis valide & docte, ut semper solet, firmare conatur. Adferit itaque, quod quando opinio probabilis aequae, vel probabilior favet creditori volenti facere compensationem quae veratur non circa factum, sed circa ius, videtur probabile quod possit creditor, antequam res in iudicium deducatur, postulariis conditionibus ad licitam compensationem supra requisitis, sibi compensare occulte solum debitum. Hanc conclusionem probare videntur argumenta supra facta, & exempla supra adducta, in quibus exemplis, Auctores ipsi compensationem admittunt; cum tamen in his procedat solum opinio probabilis, ut in compensatione pecuniae pro fama abata, & in legatoario vel herede ex testamento minus iolemi, & similibus. Ratio enim supra adducta id videtur probare: quia in praedicto casu, non obstante possessione debitoris, iudex profert sententiam, vel certe proferre posset pro creditore, amplectendo sententiam probabiliter, vel probabiliorum, quae ipsi favet. Item quando adest pro le bonos Doctores certificationes, quod in his circumstantiis iura eis favent, & reus debet condemnari, iam ostendit iuxta illorum Doctorum sententiam, causam suam non esse parem, sed meliorem quam sit causa rei. Cur ergo impletur creditor, quando sine incommodo gravi nec potest ad iudicem recurrere, non poterit amplecti eandem sententiam quam iudex amplecti debuisset, vel potuisset, & compensare sibi debitum? XI. P. Diana loc. cit. Nec obstat quod iniquum videtur, debitum certum cum debito incerto compensare: quia autem solum habet probabilitatem quod ipsi aliiquid debet, si compensatio utatur, videtur iam debitum certum cum incerto compensare, atque idem solutio certa debitum incertum extinguere. Respondetur, hoc idem argumentum, si aliiquid probat, probare non solum contra compensationem, sed etiam contra solutionem, quod scilicet habens ius solum probabile ad petendam rem tibi debitam, non potest petere, nec accipere illam a debitore: quia tunc etiam iniquum esset solutionem certam, & integram, ac rem certam pro debito incerto petere. Unde neque iudicio liceret unquam agere, nisi cum evanescit iure. Sicut ergo licitum

est petere debitum probabile, & a debitore solvente accipere, sic licitum erit cum probabilitate proxima de qua locuti sumus, facere compensationem, & accipere rem certam. Ratio autem in utroque casu eadem est, quod scilicet rationes illa eadem auctoritas Doctorum, & opinio illa, licet in se sit probabilis, non tamen habet pro obiecto probabilitatem, sed solutionem, vel compensationem certam: non enim dicitur debere, vel posse fieri solutionem, vel compensationem probabilem; sed probabiliter dicitur, debere, vel posse fieri solutionem, vel compensationem certam, quod sufficit ad illam petendam, vel faciendam, sicut in alii materiis. Sic enim opinio recitatorum, facit quod possit sumere cibum non probabilem, sed certum, & ponere omissionem certam officii divini. Ratio vero oritur ex principio supra posito, quod ad operationem licitam sufficit probabilitas proxima, qua probabiliter iudicis licitum esse taliter operari. Cum ergo habeas probabilitatem proximam, qua probabiliter iudicis te habere hic & nunc ius ad tantam pecuniam summam, totam illam poteris accipere: quia non potest esse ius ad illam accipiendam, nisi sit ius ad illam certo accipiendam.

Et haec omnia, & plura alia pro hac firmanda sententia adducit ubi supra Eminentissimus Cardinalis de Lugo; licet posita in fine num. 106. ab ultimo iudicet circa illam abstinere.

XII. PP. Salmanticenses tract. xi. cap. 1. dub. 19. num. 318. Utrum quis cum opinione probabilis, quod sibi debetur, possit uti compensatione occultata? Responsum. 319. Dicendum itaque est, quod in generalibus, & in genere, ut sic loquamur, id est pro omnibus casibus licitum non est uti compensatione occultata, cum solum datur opinio aequae probabilis pro utraque parte, debitoris scilicet, & creditoris; sed in casibus particularibus id licet. Et etiam licet in omnibus, quando datur maior probabilitas ex parte creditoris, quod tale debitum sibi debetur.

XIII. PP. Salmanticenses loc. cit. n. 322. Sed ecce difficultas obiectio: quia si in hoc casu particulari, & in illo licet talis compensatio, ergo in omnibus veritatis licita: quia a singularibus ad universales valet inductio, ne argumentatio. Hac obiectione (me iudice) probatur recte quod loquendo per principia intrinseca, vel est dicendum, quod

in omnibus casibus in quibus datur probabilitas facti quod res debetur, est licita compensatio, & sic datur probabilitatem iuris, & proximam; vel est negandum in casibus particularibus, & sic merito Eminentissimus Cardinalis Lugo dixit Auctores inconflantes, & inconsequenter procedere. Fator me non capere disparitatem. Sed non inficior apud viros sic doctissimos esse aliquas speciales rationes ob quas moverentur ad alferendum in uno casu, & non in alio; & quae apud me letat, apud illos patefcere: & ideo assero, quod probabilitas extrinseca, desumpta ex Doctorum auctoritate, licitum est in casibus illis in quibus dantur Auctores classici iustitiam ad efficiendam opinionem probabilem, compensationem uti cum probabilitate debitoris.

XIV. An qui se obligavit ad debiti solutionem sub incremento, possit uti compensatione non solvendo debitum?

XV. P. Diana Tom. VI. tract. 111. resol. 151. inquit: Casus est quotidianus, & tres circa illam inveniuntur sententiae. Prima negat, secunda sententia affirmat; & ideo asserit iurantem solvere pecuniam posse compensare sine metu pariter. Tertia opinio distinguit... Quod ego sentiam, dicam breviter. Omnes istas tres opiniones existimo probabiles. Spondeo vero tamquam probabili adhuc.

XVI. Cardinalis de Lugo Tom. I. de iustit. & iur. disput. IV. num. 117. tertiam amplectitur sententiam hac distinctione. Si promissum non uti compensatione, addito iuramento solvendi debitum, non potes compensationem uti; si vero absolute iurasti te solummodo debitum, uti poteris compensatione. Quoniam, inquit, licet iuramentum additum promissioni novam obligationis vinculum indicat, non tamen obligat ad aliud obiectum novum. Solum enim confirmat promissionem, ergo ad id solum obligat quod est obiectum promissionis. Promissio autem solvendi non excludit compensationem. Nam qui compensat, vere solvit.

XVII. Utrum valeat uti compensatione praesenti pro debito futuro?

XVIII. Cardinalis de Lugo loc. cit. sect. v. num. 93. respondet. Aliquando tamen licet creditori praevenire, & compensare sibi nunc pro eo quod Petrus nondum debet, sed debeat post mensem v.g. & praevenerit creditor timet non sibi solvendum; affirmat Tannerus 2. 2. disput. IV. qu. 1. VI. dub. 14. num. 406. Diana resol. 48. ...

Ceterum, quidquid sit de foro externo, in quo lex illa procedere videtur, in foro interno probabiliter videtur sententia illorum Doctorum uti possit creditor compensare solum ante tempus pro debito FUTURO, duplici conditione posita.

XIX. P. Diana Tom. VI. tractat. 111. resol. 150. num. 5. recitatam opinionem quam prius docuerat, confirmat his verbis. Ita ego olim docui, & novissimè, me citato, docet Eminentissimus de Lugo, & etiam, me citato, Machadus.

XX. An qui per occultam compensationem, scripsit quod sibi debetur, possit iurare se nihil accepisse?

XXI. P. Thomas Tamburinus Lib. VIII. tract. 11. cap. v. §. 1. n. 1. respondet. Non esse in conscientia furem, nec peccare, nec in excommunicationem incidere quae forte fit contra furantes imposita, & posse iurare etiam coram iudice nihil accepisse, intelligendum quod sibi non debetur; certum iam habet etiam apud omnes, etiam res quam usurpat, fuerit ipsi in depositum a debitore consignata. Vide Molinam, Lessium, de Lugo, alioque mox citandos, quibus addit Dicastilliani.

XXII. P. Didacus de la Fuente Hurtado diss. xxxii. cap. 1. n. 5. Haec omnia demonstrant quam confuse & indigeste illa propositio (scilicet 37. damn. ab Innoc. XI.) fuerit tradita, tot diversis casibus comprehendens pari regulâ, cum sint valde dispares; & quantis additamentis, limitationibus, sulcisque indigat, ut ad praxim secare revocetur.

XXIII. P. Dominicus Viva in Trut. theolog. in hac prop. 37. num. 7. Quod in hac thesi prohibetur, est, posse famulos occulte compensare id quod ipsi indicant ex iustitia sibi deberi in salarium... Idcirco ad occultam hanc compensationem faciendam requiritur iudicium viri docti simul & periti.

XXIV. Salmanticenses tract. xxii. cap. 1. punct. 19. §. num. 316. Similiter si dominus occupat famulam vel alios horis, vel in aliis ministris quam conventum est, potest famulum uti compensatione, si a domino id non compensatur: quia illud obsequium est pretio estimabile, ad quod famulus ex vi conventionis non obligatur.

XXV. P. Patrius Sporer Tom. II. tract. v. in 7. precept. Decal. cap. v. sect. 3. §. 4. num. 83. Famulus, vel officialis qui ob errorem, necessitatem, vel aliam similem causam, operam suam minoris summo locavit, quia saltem secundum quid involuntarius fuit,

adeoque animum donandi non habuit, por-
erit defectum stipendii iure exigere, & si
alter habere nequeat, *occulite compensare*.
Et dominus sibi imputat.

XXVI. Gars: Lessius apud Mattheum Mo-
ya Tom. II. *lect. 99. tract. vi. Misc. disp. vi.*
ques. 111., Quando famulus nihil peti-
pendii, immo expresse renuit in suo
de omnem intentionem petendi, & servit
sperans a domino aliquod officium, vel be-
neficium sibi procurandum, quando dominus
id procuraverit, etiam nihil obtinuerit, non
potest quidquam petere, vel compensare.
Si vero dominus nihil procuraverit, quia
vitandæ libis simoniacæ causâ procurare
noluit, aut ob alias causas, potest petere
stipendium more patriæ consuetum; & si
noluit, licite sibi consulat *bonitâ compen-*
satione. Ita Lessius cap. *illo xviii. dub. 4.*
num. 26. prope finem... Secunda pars pro-
batur: quia si habuerit intentionem non
petendi quidquam; tamen cum ea inten-
tio non sit *voluntaria*, per eam non ademit
sibi potestatem acquirendi id ad quod ius
habet.

XXVII. An in debitis ex iustitia dari possit
compensatio cum bonis, vel obsequiis gratis?
P. Diana Tom. VI. *tract. 111. ref. 152.* respondet
affirmative. Quando voluit cum dono gra-
tuito satisfacere obligationibus ex iustitia
quas debere se habet; sed difficultas est, an
quando præbui donum, vel obsequium,
ignorabam debitum ex iustitia, an possim
tunc facere compensationem? Et afirma-
tivam sententiam probabiliter esse putat ex
Rodriguez, *Egid. Trullench. in Decal. Tom.*
II. Lib. VII. cap. iv. dub. 5. ubi sic asse-
rit. Ego debet tibi ex iustitia centum au-
reos, & postea gratis præbui obsequium eius-
dem valoris, aut æquivalentis tibi confero
titulo donationis: manebit non exemptus
ab obligatione iustitiæ? Respondet, si quan-
do contuli illud donum, eram memorem obli-
gationis ex iustitia, & nolui per illam rem,
seu donum obligationi ex iustitia satisfacere,
res, sed gratis rem illam præstare; certum
est me non satisfecisse obligationi ex iustitia,
quia res illa scienter fuit gratis donata &
liberaliter... Quid, si quando contuli ob-
sequium, ignoraverit debitum ex iustitia?
Rodriguez in *Summa Part. II. cap. xix.*
concl. 2. non improbabiler asserit, posse
facere compensationem per rem illam dona-
tam cum tali ignorantia: quia presumitur
quod non fuisset tam liberalis, si debuit

fuisset meminerit. At Sanchez *Lib. I. oper.*
mor. cap. xiii. num. 11. & cum aliis Bona-
cina probabiliter censet contrarium. Nihil o-
minus tamen, ut dixi, sententia Rodriguez
non est improbabiler, cui favent Layman ci-
tatus a nobis. Huculque Trullench.

XXVIII. An compensatio sit valida in foro
conscientiæ, etiam si adjuvat creditores ante-
rioris? Respondet P. Diana *loc. cit. ref. 152.*
Hic casus multum practicable est, & his
diebus præteritis accidit in morte cuiusdam
argentei: & tunc multi viri docti nega-
tive responderunt, quia debitor in tali ca-
su accipit rem alteri obligatam; & ita do-
cent communiter Doctores. Sed EGO contra-
riam sententiam PROBABLEM existimo.
Quid, si creditor possideret rem debitoris
iure depositi? Ego puto probabiliter cum
Tannero... qui citat Navarum, & Lessium,
illam legem (depositi) & alias spectare solum
ad forum externum, vel certe intelligendas,
si aliter obtineri possit compensatio. Unde
in nostro casu non solum creditor iuste ju-
cetur compensationem, existentibus credito-
ribus anterioribus, ut dictum est, sed etiam
contra Comitulum licite possideret rem iure
depositi.

XXIX. P. Dominicus Viva Tom. I. *part.*
11. ques. v. num. 9. Sequitur quarto posse
Sacerdotem qui pecunia credita decem Mis-
sas celebravit, si non possit pecuniam hanc
recuperare, obtinere demum decem carolens
pro aliis decem Missis, pecuniam hanc ce-
lebrare, & alias Missas NON celebrare,
ur notat Peierius apud Tamburinum *Lib.*
III. de sacrific. Missæ cap. 1. §. 3. dummo-
do tamen vitæ dampnum tertii, videlicet aut
anime purgantis, aut infirmi &c.

XXX. P. Didacus Hurtado de la Fuente
Theolog. reformat. diss. xxiii. cap. v. num. 41.
Quæ autem de famulis diximus, & ad quod-
vis alios stipendarios extendimus, servan-
da proportione, locum habent in Sacerdotibus
qui Missas celebrant: in vinea namque
Domini operantur, & sicut alii operarii
digni sunt sua mercede. Quapropter si
merces iusta, & recepta lege, consuetu-
dine, aut conventionē taxata, eis non
perfolvatur, optimo iure se te compensa-
re poterunt, & quod iusto deest, sibi oc-
culte accipere ex aliis pecuniis eius qui ipsis
Missas commendavit, servatis his quæ in
iustis compensationibus ab aliis servari debent.

XXXI. Idem P. Didacus Hurtado *libid. num.*
43. Gravis tamen insurgit difficultas, num
scilicet is Sacerdos cui recompenso ex iustitia

iustitia debebatur, supplementumque exi-
gendi stipendii, possit se indemnem servare
non offerendo tot Missas, quot promisit
in quo contractibus, sed prorsus, & casus
solum quo diminutus stipendii summi sum-
mi respondeat iusto stipendio &c. (Post
modum, quæ breviter studio omittuntur
respondet.) Sicut alii operarii iniuste est
in contractu locationis circa stipendium in-
iustitiam, bifariam sibi consulere possunt,
cum alia media deficiunt: nempe vel exhi-
bendo totam operam promissam, dignam
maiori stipendio, & sibi accipiendo eoque
quod iusto stipendio deest, saltem usque ad
gradum infimum: vel potius minuendo ope-
ras, nec præstando, nisi illas quibus ad
æqualitatem correspondere stipendium quod
tribuitur: ita pariter huic Sacerdoti simi-
liter iniuste laeso circa stipendium Missarum
liberbit sibi consulere, quocumque ex
predictis mediis: neutrum enim est ini-
ustum &c.

Num. 45. Negotium tamen facessunt de-
creta S. Congregationis auctoritate specia-
li Urbani VIII. &c.

Respondere tamen possit, decretum
non loqui in casu. Vide ibi plura Lessiana.

XXXII. P. Leonardus Lessius *Lib. II. cap.*
11. dub. 25. num. 133. Si tu aliam iniuste
infamiam qui te antea infamaverat, non
tuleris ei ad restitutionem, si ipse tibi re-
stituere noluit, sed potes uti compensatione,
servata tamen æqualitate, quantum
sibi potest.

XXXIII. Idem P. Leonardus Lessius *loc. cit.*
num. 136. huic quaestio, *utrum compensari in-
famia possit occulta pecuniarum restitutione, vel
insurreptione* respondet. Probabile est hanc
compensationem fieri posse: quia probabiliter
est ea sententia quæ asserit, infamiam pec-
cunia esse compensandam, quando in suo
genere non restituitur.

XXXIV. P. Ludovicus Molina de *iustit. con-*
tr. Tom. II. d. 1. put. xix. num. 5. Quando
unus alterum iniuste infamavit, neque,
ut tenebatur, vellet eam famam illi re-
stituere, tunc iniuste infamatus, qui da-
mnum in fama alteri non dedisset, possit
in pecunia compensare dampnum famæ, in
quo est, idque non solum non solvendo de-
bitum, antiquum occultum, quantum ad
æqualitatem sufficere indicaretur ad com-
petentem compensationem famæ, in qua
est: sed etiam occultis decipiendis de novo
quantum satis esset ab eandem compensa-
tionem, dummodo non interveniret leand-
dulum, & alter commode obtinere non pos-

set restitutionem suæ famæ, & denique
dummodo intervenirent conditiones omnes
requisite, ut licite in conscientia fore fiat
occulita compensatio debiti.

XXXV. P. Dominicus Viva Tom. I. *part. 11.*
ques. 111. art. 1. num. 2. Qui invidus ab
altero live amicus, live contumeliosus, si pos-
sit fugere, & malum declinare, non tamen
fugit, sed cum debita moderatione de-
fendit, non tenetur ad restitutionem.
Ratio est: quia quavis aliquando non sa-
tisfendo peccet contra caritatem, si scilicet
licite dispendio honoris fugere poterat; ac
non peccat contra iustitiam. Ergo non te-
netur ad restitutionem.

XXXVI. PP. Salmanticenses *tract. xiv. cap.*
1. punct. 6. non. 52. Cum ego utraque
dicta sententia probabiliter sit, qui primam
qui vult, poterit, si heres, aut legatarius
insititator testamenti minus solemnium
hereditatem, vel legatum procurare, & si
adipiscatur, retinere; & idem est de aliis
contractibus. Et secundam nostram senten-
tiam poterit heres ab intestato non dare
hereditatem, aut legatum testamenti mi-
nus solemnium: quia secundum illam invali-
dum manet testamentum etiam in foro
conscientiæ: ideoque succedit heres ab in-
testato, ac si probissimum non esset. Sed
quia probabiliter diximus hanc senten-
tiam, poterit dictus heres ut occultam com-
pensationem, si legatarius, aut heres insti-
tutus aliqua via legatum, aut hereditatem
adierit: quia, ut diximus *tractat. xviii.*
cap. 1. punct. 19. §. 3. datur locus com-
pensationi, quando est probabiliter senten-
tia quod sibi talia bona deberent. Sed hoc
non poterit heres, aut legatarius facere
si heres ab intestato nollet reddere quod in
testamento minus solemnium redditum est,
etiam conformare se velit alienæ opi-
nioni, nisi cum indicet probabiliter:
quia, eo quod sit probabiliter aliquid deberi,
occulta compensatio non datur, ut ibidem
§. 3. num. 219. probavimus. Sed adhuc posse,
utramque sequendo opinionem solvantur pro-
babiler, tenent Villalobos, & Lessius.

XXXVII. P. Dominicus Viva Tom. I. *part.*
11. ques. 111. art. 2. Quare licitum est ven-
dere aleas, & taxillos, quavis adver-
sari emptores his male utros: possum
etiam vendere ludæis agnum, & flores,
possum vendere fucos, & ornamenta me-
terricibus, cibos in quos scio violaturos
estimum.

XXXVIII. PROBABILISSIMUS materia re-
venditionis est? P. Thomas Tamburinus *lib.*
VIII.

VIII. in Decal. cap. vii. §. 3. num. 13. proponit hanc questionem sub hoc titulo: *Venditio sententia probabilis*; & eam his verbis exponit. "Occurrit hic non ambilibus difficultas ac in iudice. Supponamus probabilem esse eam opinionem de qua late dixi Lib. I. cap. III. quam prater ibi citatos sequitur Dicitillus Lib. II. de iust. tract. 1. §. 9. 5. dub. 7. licet iudici ex duobus opinionibus aequo probabilibus unam eligere, & iuxta illam proferre sententiam. Iam inquiri, licite ne, & iulle accipietur iudex pecuniam, ut potius illam eligat quo mihi favet, quam illam quae meo adversario? (Respondet se improbabilem hanc opinionem; ac subdit) *Eam tamen legat qui vult apud Lessium Lib. II. cap. xiv. dub. 9. num. 64. Valentium 2. 2. quae. XIII. art. 4. de 5. quae. VII. part. xv. Salom. 2. 2. quae. LXII. art. 4. contr. 2.*

XXXIX. P. Leonardus Lessius Lib. II. cap. xiv. dub. 6. num. 64. "Si aliquid accipiat (iudex) ut hanc potius quam illam in iudicando sequatur, videtur non peccare. "Quia non tenetur ad aeternam determinari, sed liberum ei est sequi quam maluerit. Ergo si aliquid accipiat, ut hanc sequatur potius quam illam, non facit ul-
 "li iururiam. Consequentia patet. Quia cum res non est debita, non est contra iustitiam (si solum ius naturae spectemus) exigere pro ea pretium, si aliquo pretio sit aestimabilis. Tertio. Quia non accipit pretium pro iustitia sententiae: sed quia in hac causa hanc opinionem praefert illi, ad quod nullo modo tenebatur. Hoc autem est pretio aestimabile: tum quia utilisimum est parti; tum quia sequendo hanc opinionem amittit favorem alterius partis, cui potestis gratificari."

XL. Cardinalis de Lugo Tom. II. de iust. disp. xxvii. sect. 13. n. 208. "Inferur tertio, neque reddi, inultum hunc contra-
 "Sum (*morabare*) ex natura rei; per hoc quod venditor suam intentionem manifestet emptori dicendo. Ego libere tibi credo vendi has merces; si tamen volueris eas postea visitori pretio vendere ad habendam pecuniam praesentem, ego paratus sum ad eas emendas."

XLI. P. Leonardus Lessius Lib. II. cap. xxi. dub. 19. n. 137. "Adverte tamen, hanc modum contrahendi sapere non carere culpa in mercatore, qui ex COMPOSITO ita vendit, ut pretio infimo redimat. Nam primo peccare potest contra caritatem; ut

si cogat miserum aliquem hominem emere merces quibus non eget, magno illius dispendio, cum possit illi facile, & absque suo incommodo mutuum dare. Secundo peccare potest praebendo malum exemplum. Nam contractus ille habet speciem mali, & insipicionem iurata. Tertio seipsum, & suos infamando. Non tamen tenetur ad restitutionem, ut inquit Navarrus: quod intelligi non tenet ex iustitia."

XLII. Salmanticenses tractat. xiv. cap. 11. punct. 9. §. 1. num. 84. quarunt, peccentne venditores, & emptores contra iustitiam, dum mendacis, & perurris se decipiunt, ut augeatur, aut diminuat pretium intra gradus praefinitos? Negant: quia haec, inquit, sunt communia mendacia vendentium, & emittentium, & homines communiter norunt, haec esse stratagemas negotiatorum, quibus solum non praesumitur, si fidem incitare praesent, sibi impudent, quia faciles sunt ad credendum."

XLIII. Caramuel Lib. II. Theol. mor. disp. xiv. num. 778. "Distinguo molestiam a periculo, vel a damno emergente, & a lucro cessante. Est vero aliqua recreatio in videndis rebus pretiosis, cur non & possidendis? Pro audienda comedia, vel videnda bestia datur pretium; & nemo contradicit; cur non pro videndis, vel possidendis optimis auri partibus? Ratione ergo huius molestiae, a carentia pecuniae subortae, praecio omnialio periculo, posse quid supra sortem accipi, affirmat Medina: & D. Thomae interpretes qu. lxxviii. art. 1. indicant speculative probable. Sed Dicitillus contradicit, & inquit: Mihi haec sententia & speculative improbabilis, & moraliter in praxi videtur perniciosa. Vide CENSORIUM CATONEM (vero suo periculo doctrinam condemnantem. Audite tamen n. 154. sibi contradicentem). Unum solum superest, inquit, hanc difficile, nempe trinitia ex carentia rei quam amabat, & de qua habita apud se delectabatur."

Non haec veritas, sed de hac unica disputatur. Respondet. Recentiores aliqui docent eam trinitiam sufficienter recompen-
 "santem per recompensationem rei similis conditionis. Verum enimvero carentia illa non videtur recompensari per redditionem rei similis, sed ex solatione rei mutatae iterum redit delectatio; quam delectationem, si non mutasset, mutans etiam haberet. Ergo non fatistis praeteritae tristitia per praesentem letitiam: quia
 "hanc

hanc etiam haberet, si non mutasset. Ideo probo posse in hoc casu aliquid ultra sortem recipere, si id a principio deduxit in pactum, & declaravit mutuario iuxta dicta in superioribus: atque in eo eventu sua vera est sententia Medinae. (Habemus Dicitillum; & Caramuel hoc pacto restituitur parvulus mus. Cur illa dicta prius? Sententia quae a paucis lineis erat speculative improbabilis, praesertim perniciosa, iam tandem assertur vera. Veritas enim est veritas, & tamen aliis idcirco praevincitur eam condemnans, tandem assilget, & te ipsum condemnans eius succentiatum pro-
 "pugnabit."

XLV. P. Leonardus Lessius Lib. II. cap. xx. dub. 1. Unum ratione carentia pecuniae, seu obligatorius non repetendi ante certum tempus aliquid exigi possit? Num. 127. "Tertio probatur ex carentia. Quia licet illis rebus, & oneribus potest aliquid pretium imponi, ita etiam oneri GARENDI sua pecunia tanto vel tanto tempore. Cum enim pecunia sit instrumentum negotiandi, & private hoc instrumentum iure artis sit pecunia aestimabile: cur non etiam mercatores perorunt carentia pecuniae pretium aliquid communi consensu imponere, praesertim si ratio boni communis id patitur?
 "let 7."

XLV. P. Claudius La-Croix Lib. III. part. 1. de usura num. 854. "Sylvius, Sera, alique apud Mendo in latorum vi. art. 2. num. 88. docuerunt, SEMPER esse pernicium sortis, quando datur mutuum: idcirco ratione periculi SEMPER posse aliquid exigi."

XLVI. P. Thomas Tamburinus Lib. III. tract. III. cap. VIII. §. 4. num. 1. "Quanto rationabiliter timetur periculum, vel dispendium, vel expense in recuperando mutuo, atque haec oriuntur ratione periculi, ne mutuatarii, potest aliquid exigi proportionatum supra sortem... si pericula timeantur ex sola pusillanimitate, negant pericula... Verum de Lugo inquit, potest licet denique aliorum iudicio relinquatur. Ratio est... angor & molestia quae mutuantis passurus est, toto v. g. anno propter timorem amittendi sortem, quareque libere ipse non obligatur sine pretio. Atque haec iam in eo pusillo adiunt: ergo
 "dec."

XLVII. Cardinalis de Lugo Tom. II. de iust. disp. xxv. sect. 6. num. 81. "Ceterum cum hoc fiat quod ipsum periculum sit da-

num diversum a sorte, & pro quo possit aliquid ex pacto procedenti exigi. Negati-
 "li autem non potest quod licet debitum potuit recuperari, molestiam tamen mutuantis non attulerit periculum illud, & timor amittendi sortem. Sicut ergo mutuum quod dari non potest sine corporis, vel mentis laesione, afferit incertum ad exigendum ultra sortem pro illo labore, vel molestia, & timore amittendi sortem; poteris pro hac molestia subeunda aliquid exigere."

"Ratio autem a priori est: quia labor & dolor mentis licet non sit in genere bonorum fortanae, & ideo iniuria circa illos illata non obligat ex se ad compensandum pecuniam; tunc tamen aliquid quod in pactum deduci potest, ad pecuniam componitur. Sicut enim pro labore corporis potest esse pretium exigere, ita & pro labore mentis: & licet potes exigere pretium, ut aliquid sit tibi dolor capitis, quanti doloris illius molestia aestimari possit; ita pro molestia, & angore mentis subeundo poteris pretium exigere, cum non mutuantis sed magis aliquantulum excedat quam dolor corporis. Si ergo posses ultra sortem exigere, quando mutuum futurum tibi est, quanto dabis capitis, poteris tamen exigere, quando mutuum futurum tibi esse cessat doloris, & timoris interni propter periculum sortis amittendi: quia dolor illi, & timor, prout contradistinctus a sorte ipsa, est aliquid quod in pactum possit pro pretio
 "afferi."

XLVIII. Idem Cardinalis de Lugo loc. cit. num. 85. "Cum enim ratio licite exigendi aliquid propter periculum, sit, quia mutuantis non potest hic & nunc mutuarum, quin subeat molestiam illam, & timore n. parum videtur referre quod res ipsa, vel indoles mutuantis, & eius dispositio talem molestiam atherat. Quia si ego, quia claudus v. g. sum, debeat subire pecuniam molestiam, ut pecuniam ex domo afferam ad tibi mutandum, quam molestiam alii non subirent; possum bene (N. B.) peculiare pretium exigere pro illa molestia a me subeunda. Si ergo similiter quia mor-
 "tus, cutus sum, & pauidus, non possum tibi mutuarum sine magno angore, & timore amittendi sortis, videtur quod possit aliquid exigere pro hac molestia, & onere, sine quo ego tibi mutuarum non possum. Hoc tamen aliter iam iudicio relinquo."

XLIX. P. Thomas Tamburinus Lib. VIII. in Decal. cap. viii. §. 6. num. 18. Dixi tamen
 "C 4 posse

posse pro hoc titulo promissionis non repetenda pecuniam mutuum pro quolibet anno licite in mostra hac arate PECUNIOSA exigi quinque pro centenario. Ita Caramuel.

L. P. Leonardus Lessius Lib. II. cap. xx. dub. 10. num. 74. Averte tamen, si revera ex mutuo 100 aureorum certo sis accepturus detrimentum aureorum decem, non erit usura peccatum, etiam si, non invito mutuario de hoc damno, pacificaris tibi reddendi 110.

II. Idem Lessius loc. cit. dub. 11. n. 90. Tertius modus est. Si pecuniam destinatur negotiationi, non absolute, sed dumtaxat sub conditione, ut si dicam, Vellem negotiari, nisi multi mutuum petere: de quo modo est difficultas. Quidam enim doctissimi viri putant etiam tunc posse aliquid exigi ratione lucri cessantis. (Post quinque rationes in praesidium huius opinionis allatas sic concludit num. 93.) Os has rationes hinc sententia mihi olim vita est probabilis, & etiam nunc videtur, praesertim speculative considerata, modo ille non exigit amplius quam ipse lucri, de tracta laborum, & expensarum eductio: ne valeat, & semper retineat animum negotiandi, si mutuum non petere. In praxi tamen ob periculum peccandi uluras non est facile admittenda. Eandem opinionem docent P. Tamburinus Lib. IX. cap. 11. §. 4. num. 8. Laymannus Lib. III. tract. xv. cap. xvi. num. 8. Sporer tract. vi. in 7. precept. cap. 19. §. 2. num. 44.

LII. P. Thomas Tamburinus Lib. IX. tract. 2. cap. 111. §. 4. n. 3. Si habes domi quam pecuniam octolavam, hanc tamen quam mutuas, negotiationi destinaveras, adhuc potes, si hanc destinatum murus, exegere lucrum cessans, quia revera ratione mutui cessat tibi eiusmodi lucrum ex hac destinatione. Eandem sententiam defendit Lib. VIII. cap. viii. §. 2. num. 116. ubi pro se citat Aragonium, & Valentium Tom. III. disp. v. quest. xx. part. I. Quia, inquit, hoc tibi fructificatura erat, & non alia. Hec eadem verba Tamburini de more transierit Patrius Sporer tract. vi. in 7. precept. cap. xv. sect. 2. §. 3. num. 44. ubi citat Malynam, Lessium, Laymannum.

LIII. P. Claudius La-Croi Lib. III. part. 11. n. 861. Si quis aliam pecuniam quam habet, exponere non audeat, sed ex nimia etiam sollicitudine relinquit famam, poterit petere lucrum cessans pecunie mutuae, quia mutuator reipia fuit

lucri cessantis. Molin. Pirh. Lugo disp. xxv. num. 90. Si autem ideo praecise pecuniam aliam relinqueret, nolens ad negotiationem exponere, ut semper haberet ad mutuum pro casu quo quis mutuum peteret, docent Mol. Laym. Lugo, Tambur. Hainold. Illiang. num. 438. etiam posse petere lucrum cessans, quia mutuo partium praeterea, partim futura videtur fuisse causa, & voluntas praesumpta etiam eorum qui mutuum sunt petaturi, movet ad non exponendum pecuniam negotii, ex quo cessat lucrum.

LIV. De Lugo disp. xxv. sect. 6. §. 1. n. 91. Circa eandem conditionem quaeritur secundo, an dicatur lucrum cessare causa, si mutui, ita ut pro eo possit aliquid a mutuario exigi, quando aliquis servat aliquam pecuniam apud se, quam ideo noluit ad negotiationem applicare, ut haberet ad manus pecuniam pro iis qui mutuo peterent.

Lessius non. 88. & sequentibus hunc casum dividit in alios duos.

Primus est, quando scio te postea petiturum mutuum, & in gratiam tui lubratu negotiandi pecuniam aliquam, ut postquam tibi postea mutare: in quo casu dicit, posse ultra fortem exigi.

Secundus casus est, quando non scis de aliquo in particulari mutuo indigebant, subtrahis pecuniam negotiationi, ad possis, quicumque sint, mutare: quo casu dicit probabile videri quod possit peteri exigi lucrum cessans, praesertim speculative loquendo, si animus retineatur negotiandi, peccata illa non mutuo daretur.

Claritas gratia possumus primum casum in alios duos subdividere. (Post multa respondet n. 93.) Unde ad rationem dubitandi dicere possumus, etiam tunc mutuum esse causam lucri cessantis, quod d. loquitur explicari potest.

Primo in genere causae finalis: ideo enim a negotiatione & lucro praesenti cessat, ut postea possis mihi mutare. Nec videtur requiri quod mutuum sit causa efficientis & antecedens PRIORITATE REALI cessationi lucri; sed videtur sufficere quod in genere causae finalis sit causa cessandi a lucro: sicut etiam NOSTRA SALUS ET IUSTIFICATIO dicitur causa PASSIONIS CHRISTI, quia fuit finis propter quem Christus mortuus est. Nec minus gratus esse debet ei qui dampnum patitur, ut me liberet, quam si me pet-

te ut patiar; sicut in primo casu me liberatio fit causa finalis, & in secundo meae preces sint causa moralis efficiens.

Secundo addere possumus, voluntatem mutuarii futuram proviam esse causam moralem efficientem delinendi a lucro negotiationis. Nam licet non moveris a mutuo praefixo futuro absolute ad lubratum, sed ideo mutaturus es, quia delisisti a negotiatione, quia mutaturus es, sed ideo mutaturus es, quia delisisti a negotiatione: sed tamen moveris a praefixa voluntate mea voluntas, & petitio mutui: ut tui causa moralis cessantis lucri; quod sufficit ad exigendum interesse &c.

LVI. Idem de Lugo loc. cit. n. 94. His supposito circa utramque partem prioris casus dicendum videtur consequenter, in posteriori etiam posse exigi lucrum cessans, quando nullus in particulari praevideatur petiturus, sed aliqui in communi, in quorum gratiam pecuniam a negotiatione lubratu; prout absolute, & sine scrupulo concedit Malderus. Ratio ex dictis colligi potest: quia inter hunc secundum casum & primum ea sola differentia esse videtur quod in primo ego in particulari praevideam lucrum mutuum petiturum; in secundo autem non sum ego praevius in particulari, sed aliqui in communi, & indeterminati. Hoc autem ad propositum parum referre videtur.

ST. L. Luer enim Christus ante voluntatem petendi non praevideat determinate peccatum futurum huius hominis; sed aliquos homines mortaliter peccatores; ad quorum iustificacionem voluit languinis pretium solvere: adhuc vere dicitur, peccatorum huius hominis fuisse causa ut pateretur. Ratio autem est, quia sub illa distinctione cognoscuntur omnia futura disjunctiva, & ita volendo mori pro his liberandis qui peccatori erant, voluit mori pro his, si hic de facto peccasset. Si ergo vis reservare pecuniam pro illo qui petiturus est, quicumque ille sit, praevidens aliquem petiturum, pro illo de facto voluisti reservare, quamvis indeterminata cognitio.

LVI. P. Ioannes Azorius III. Par. Lib. V. cap. v. quest. 111. An locrum cessans possit solvi anticipata solutione? Responderet ex communi consensu non posse. Sed notandum est, hoc intelligi sic. V. g. mutuat Titius Caio centum, & quia conve-

nit inter eos ut ratione lucri cessantis Caio solvat Titio quingentis, dicitur anticipata solutio, si Titius det Caio nonaginta quingentes, & ratione lucri cessantis retineat quingentes. Hoc omnino est illicitum: quia est aliam manifestam. Nam pende est ac si mutuet nonaginta quingentes, ut postea sibi reddatur centum.

At vero non est illicitum, si anticipata solutio intelligatur sic. Mutuat Titius centum Caio, & convenit inter eos ut ratione lucri cessantis Caio solvat Titio quingentes, v. g. certam portionem deti, vini, frumentum, vel patrii gallinarum, quae dat Caio ratione illorum quingentes de quibus solvendis convenit inter eos ratione lucri cessantis.

LVII. P. Thomas Tamburinus Lib. IX. c. 111. §. 3. Nos aliqua remedia, seu ista anticipata, tradidimus Lib. VIII. in Deo cal. tract. 111. cap. VIII. §. 3. non. 16. quorum auctori auctori praevideatur petiturus, sed aliqui in communi, in quorum gratiam pecuniam a negotiatione lubratu; prout absolute, & sine scrupulo concedit Malderus. Ratio ex dictis colligi potest: quia inter hunc secundum casum & primum ea sola differentia esse videtur quod in primo ego in particulari praevideam lucrum mutuum petiturum; in secundo autem non sum ego praevius in particulari, sed aliqui in communi, & indeterminati. Hoc autem ad propositum parum referre videtur. Quod explicari potest ex emplo supra adducto PASSIONIS CHRISTI. Luer enim Christus ante voluntatem petendi non praevideat determinate peccatum futurum huius hominis; sed aliquos homines mortaliter peccatores; ad quorum iustificacionem voluit languinis pretium solvere: adhuc vere dicitur, peccatorum huius hominis fuisse causa ut pateretur. Ratio autem est, quia sub illa distinctione cognoscuntur omnia futura disjunctiva, & ita volendo mori pro his liberandis qui peccatori erant, voluit mori pro his, si hic de facto peccasset. Si ergo vis reservare pecuniam pro illo qui petiturus est, quicumque ille sit, praevidens aliquem petiturum, pro illo de facto voluisti reservare, quamvis indeterminata cognitio.

LVIII. Idem Tamburinus ibidem num. 18. Lessius Lib. II. cap. xx. dub. 11. nu. 100. ab eadem difficultate sic se liberat. Mutuat tibi centum, ita ut mutui cum interesse solam 91. & 9. sine interesse. Nam mox haec 9. reddere mutanti potes sine ulla ipsius iniuria pro interesse debite illi 91. Tunc enim tu mutuatorem non solves lucrum ex ipsa summa mutata cum interesse, sed ex alia: quo pacto plus equo non gravaberis. Dices: Gravabor ex eo quod anticipato solvo quod non sum de eo. Respondeo sic pro Lessio. At certo debetis, & ex alia parte molestia danti non quod debetis postea, compensari sufficienter videtur ex eo quod mutui gratis mutuat tibi, & sine interesse illa novem. LIX. P. Antoninus Diana 4. q. 11. tract. 111. resol. 47. num. 3. Oledam Confe-

his duos modos in quibus penitentes mutuo quando possunt pacisci ut statim sibi lucrum reddatur ex illo mutuo. Primus est Leonardus Lessii &c. Secundus modus est Ioannis de Salas, & Ioannis Azorij, scilicet non accipiendo illum lucrum cessans ex ipsa summa pecunie, vel ex aliqua re frugifera, sed v. g. in tanta quantitate olei, frumenti, vini &c. *Nataunt hac Confessarii, & in praxi se expediunt. Ad tollenda occasiones peccatorum vsq; MONITIS UTANTUR.*

IX. An sit usura, ut mutuatarius initio mutui solvat lucrum occasione mutui? Secundo scilicet scandalo, negativa respondet Baumius in Theolog. Moral. Tom. IV. Lib. III. quæst. 111. cap. 1. §. 1. num. 61.

Primo quia est tempus quidpiam ultra ex- tritum non trahit ultra maculam, ac vitium. Secundo formal ac aliquod est debi- tum, illud solvere non ad malum; ac est mutuatarius lucrum cessans illico debitum ac- cepti mutui; solvere ergo tum potest.

LXI. P. Paulus Layman Lib. III. tradit. IV. cap. xvi. num. 11. Civis maiore anni parte pecunias paratas habet, ex quibus indigentibus opificibus, præsertim textori- bus, mutuum dare possit, restituit ipsi in se- curitatem solvantis pignore, v. g. tela. Cam autem, recepto pignore, solutio facienda est, post annum medium in singulos floren- nos mutuo datos auctarium addendum est, v. g. unus pæzius. Considerandum enim est auctarium istud non accipi ratio- ne mutui, sed ratione obligationis, one- ris, ac cure quam civis ille ob gratiam textorum in se suscipit, ut toto ferme an- no pecunias pro illis in promptu habeat, quocumque tempore in donum suam adven- tantes intronitiat, pecunias numeret &c. que obligatio pretio æstimabilis est.

LXII. P. Leonardus Lessius Lib. II. cap. xxxi. dub. 16. num. 130. Quidam DD. existimant id esse iniustum, & palliatum uti- rum, quando idem redimit qui vendidit. Sed verius est non esse iniustum, etiamsi revendat ipse venditor, modo infra limites iusti pretii consistat. Ratio est: quia & venditio prima iusta est, cum fiat iusto pretio quamvis summo; & secunda etiam iusta est, quia eadem merces revenditur. Nec refert quod hæc revenditio fiat pretio infimo: tum quia pretium infimum est etiam iustum, præsertim in numera- ta pecunia: tum quia merces que a ven- ditore ingeruntur, vilescunt. Nec etiam

refert quod idem sit emptor qui ante erat venditor. QUA SI ALIUS QUIVIVS POTERAT ILLO PRETIO EMERE, RE, CUR NON EST ILLE QUI VENDIDIT?

LXIII. P. Thomas Tamburinus Lib. IX. tract. III. cap. vi. §. 1. num. 61. Primus titulus est, quia emptor carabit pecunia quam tibi ipse tradidit, post tres vel plures men- ses: unde probatur, etiam non ut men- dator, opportunitate, & liberate alienam lucrandi cum illa pecunia a terredanda po- tuit alius forte negotiationes de offerentes.

LXIV. P. Leonardus Lessius Lib. II. cap. xxxii. dub. 9. num. 85. Peres, utrum id quod amplioribus deberur ratione provi- dentium & interesse, possit ab ipsis concipi- nenter adici fortè, ut cambium augant? Resp. id fieri non posse, nisi moraliter certi sint de illud potuisse aliis statim ad- recambium dare, & per illud lucrari. Tunc enim ratione lucri cessantis possunt illud forti venire ad cambii augmentum.

LXV. PP. Salmaticenses tract. xv. cap. IV. punct. 11. §. 2. Res non supponitur, ut ex ipsi necessario lucrum solvantur; sed ut ipsa solutio securior sit: & ideo supponitur ut pignus, & hypotheca, non ut fundamentum census, sed sic quod etiam famulæ pignora pereant, vel hypotheca, non cessat obligatio, leg. Advers. Cod. de æd. & oblig. Ergo nec præsentibus rebis census supponitur census evanescit.

LXVI. P. Thomas Sanchez Lib. I. Confil. moral. cap. vii. dub. 2. An qui habet luc- centiam Papa vel Episcopi ad petendam elemosinam uno anno per se, vel per alium, ut sua necessitati constent, possit hoc ius locare alteri pretio aliquo? Secunda sententia probabilior dicit posse, nec causari obligationem restituenti: quia expresso aliquo iure non prohibetur locare; nec sit inhabilis ad pretium locationis recipiendum; locat illud ius quod habet, etque contractus fortune, quo uterque lic- cri, & iacture periculo exponitur. Sic Hen- riques Lib. VII. de indulg. cap. IV. num. v.

CAPUT II.

Varie restitutionis acceptiones. Eiusdem re- motio, & principia, unde proficiscitur, explicantur.

I. Restitutionis nomen varios prodit si- gnificatus. Primum restitutio idem valet ac reddere quidquam alteri sive ex li- beta-

beralitate, sive ex iustitia, sive alio titulo. Secundum hæc exceptionem dicere solent co- mines, in amuliam dignitatem restitui. Theo- rem, in amuliam dignitatem accipiunt pro- logi in presentia restitutionem accipiunt pro- iustitia officio, seu actu quo damnus alteri irrogatum auleretur, & inter partes iustitia, sive æqualitas constituitur. Dissert a satisfac- tione, quod hæc datur, honoris, vel fame lesæ, illa damnorum que fortuna bonis in- ferri solent, reparacionem spectat. Satisfactio reddit pro illarum offensis compenacionem se- cundum quandam proportionem, habito re- spectu ad personam offensam; restitutio bona reddit secundum æqualitatem rei ad rem, omni respectu præcio. Quod dicitur in art. 3. Thomas in IV. dist. xv. quæst. 1. art. 3. quæstione. I. Restitutio est reparatio inæqualitatis existentis in rebus. Reparatio autem inæqualitatis existentis in actionibus, est passivitas, satisfactio nominatur. Eadem ne quoque distingui restitutio solet. Eadem illa non supponit damnum illatum. creditio- si, sed solvit quod iure debet, ut cum quis Deo vota reddat: hæc vero damnum quod illatum creditoris supponit, reparat. Verum hæc duo frequenter pro eodem usurpantur.

II. Restitutionis notioem perhibet S. Tho- mas 2. 2. quæst. lxxi. art. 1. his verbis. In restitutione attenditur æqualitas iustitie secun- dum recompenacionem rei ad rem; quod pertinet ad iustitiam commutativam. Et ideo res- titutio est actus commutativus iustitie, quan- do scilicet res unius ab alio habetur vel per voluntatem eius, sicut in mutuo, vel depo- sito, vel contra voluntatem eius, ut in rap- tina, vel furto.

II. Principia unde restitutionis onus pro- ficiscitur, duo sunt, iniusta acceptio, & res accepta; ut docet idem S. Thomas loc. cit. art. 6. Iniuste acceptio nominè res quecun- que intelligitur, non modo furto, aut rapina ablata, sed etiam quælibet iniuria irrogata fama, vel honori per adulterium, calu- mnia, diffamacionem. Et quocumque da- mnus oppositum iustitie commutatant cuius vis violatur, reparari restitutione debet ad æqualitatem. Ex re accepta restitutio dicitur, quando res aliena apud te est, sive iuste, si- ve iniuste. Hæc duo principia rei acceptæ, & iniuste acceptiois interdum conjuncta re- quæritur utam pervergere valeat, nisi bona quæ iniuste abstrahit, restituit. Hoc idem confirmat S. Thomas 2. 2. quæst. lxxi. art. 2. Cum ergo conferre iustitiam sit de necessi- tate iustitie, consequens est quod restitueret ubi quod iniuste abstrahit est abstrahi, si de necessi- tate iustitie.

sumpsit, vel res abique illius culpa perit, non tenetur restituere, nisi id in quo factus est ditor. Commulsi sibi alienam, putans esse tuam, ad nihil teneris. Consumpsit bona fide fructus alieni agris, si tantumdem consumpsisset ex tuis, id reddere in quo factus ditor es, debes; sed omne emolumentum quod percipisti ex re aliena, restituere adtingeris. Contra si ex iniusta acceptioe rem alienam possidisti, etiam abique tua culpa perierit, nihilque emolumenti inde percipisti, ad eundem restitutionem urgeris. Tandem hoc iudicium est inter hæc duo, quod ex iniusta acceptioe restituit il- lico cum primum fieri potest, peragi debet: Ex re accepta solum tempore præmitto inter partes reddenda est; ut patet in mutuo, deposito, pretio pacto &c. Si tamen ultra tem- pus præmitto, invito domino, differas red- dere rem acceptam, seu rei acceptæ valo- rem; reparato damnum inde ortum adtingeris.

CAPUT III.

Quomodo restitutio necessaria ad saltem sit: & quomodo statim peragenda. Delictorum di- visiones periculose. Quæ peccata perirent debitoris peccati fuerint. Confessarii, ne iustos absqueant, admonentur. P. Vasa, & Tam- burini opinionis reselluntur.

I. SUB initium dissertationis argumen- tum gravis momenti verandum suscipio. Eo quippe pertinet ad divitum in solvendis debitis crudelem iniquitatem, variis rebus, & fides testant, improbet. Quod antequam præcio, pauca præmitto. Restitucionem ad saltem necessariam esse docent omnes, ne- mine excepto. S. Augustinus epist. lvi. om- nino vera referuntur xiv. quæst. vi. can. 1. hæc scribit. Si res aliena, cum reddi potest, non reddatur, peccantia non agitur, sed frangitur. Si autem veraciter agitur, non diviti- bus peccatum, nisi restitutum abstrahat. Sed, ut dixi, cum restitui potest. Si enim non ha- bet unde restituat, hinc certe non passivus di- cere: Redde quod abstrahisti. S. Gregorius Pa- pa similia docet, cuius verba referuntur can. Passus de penitent. dist. vi. Qui bona aliena iniuste detinet, agnoscat se veram po- nitentiam non posse pergere, per quam ad æquum vitam pervenire valeat, nisi bona quæ iniuste abstrahit, restituit. Hoc idem confirmat S. Thomas 2. 2. quæst. lxxi. art. 2. Cum ergo conferre iustitiam sit de necessi- tate iustitie, consequens est quod restitueret ubi quod iniuste abstrahit est abstrahi, si de necessi- tate iustitie.

opipara convivia instruere, ludos tum theatrales, tum pecuniaris frequentare, omnia infanctis mundi oblectamenta consecrari, itinera arbitraria arripere, omnesque appetitiones mercedem, mercatoribus pretium, opificibus, & famulis stipendia reddere. Mendaces itaque divites illi sunt, & Deo invidi: quia habent pecunias quibus aut avaritiam, aut prodigalitatem faciunt satis; eisdem carent, ut debita solvant. Et hos divites mendacissimos Deus odio habet. Vane enim fustulose sunt istorum exultationes, dolose technae, veritatis effugia. Propositi, & sponiones impollemum solvendi deceptiones sunt, & praestigiae, quibus facum facere interdum Confessarius minus peritis solent. Nulla itaque promissis minus dicit, tamen repetitis, adhibenda fides est.

XII. Quasi. V. Quo in periculo, vel peccato versantur illi qui ad mortem usque restitutionem differunt, hereditibus solvenda debita relinquunt? Resp. Illi non sunt in periculo, sed in continuo statu peccati versantur, dum debita solvere, etiam cum gravi incommodo valentes, & de die in diem procrastinantes, ad mortem usque solutionem protrahunt. Quin nec in ipso mortis articulo restitutionem executioni mandant ipsi, sed hereditibus id praestandum imponunt. Quo incredibilior, eo frequentior est caecitas haec qua divitem plures obducunt. Luber isthoc tractare doctissimi P. Dominici SOTO verba, quibus Lib. II. de iust. & iure quasi. VII. art. 4. hanc debitorum demeritiam dixerim, an malitiam describit. „Ex his facile colligas, in quam aperto versantur peccato, immo in quam manifeste accedunt articulum procrastinatio. Imprimis enim certum est quod quicumque per contemptum habet se ere gravi avaritiam, & non habet propositum restituendi ante mortem, licet firmissimum habeat tunc restituendi, aut restitutionem in testamento praecipienda, perdat in peccato mortali, neque est absolutiois beneficio donandus. Et ratio est, quia habita opportunitate, per nullam temporis suae licet retinere alienum, invito domino. Quare si habita morte fuerit correctus (quod licet ut plurimum similibus hominibus accidere solet) in statu decedat damnationis. Et idem est censendum de illis qui ambigentes, an id quod habent, alteri debeant, nolunt, superflue illis vita, in iudicio decernere, sed satis dicunt in testamento id heredi suo demandare. Atque idem omnino de illis iudicandum qui sub mortis ar-

ticulo, cum ipsi per se possint restitutionem nem facere, id renouant, arbitrantes satis esse id hereditibus solvere: quoniam illi vera non habent conscientiam & candidam animum restituendi. Nam qui tunc non restitunt, iudicium apertum turbant quod neque si vixerint, restituent; atque adeo restituendi intentio illis non est, nisi conditionalis, si moriantur; quae profecto ad penitentiam non iussit. Atque periculum istud potissimum in magnatibus immittit, quorum testamenta nunquam, aut fere nunquam heredes complent; sed satis se fecisse arbitrantur, ut quam restitutionem avus patri, & pater sibi testamento praecipit, eandem ipse, aliis recentibus debitis onussum, filio inbeant, quam ipse postea committit nepoti. Neque ergo, an hic fit legitimus illius verbi evangelici sensus: Immo possibile est divitem invariare in regnum caelorum. „Dives regno caelorum inceptus ille dicitur qui divitiarum mancipium est, qui plus iusto divitias amat, qui spiritus paupertatis caret. Spiritu quippe pauperis facti oportet omnes illi qui caelorum regnum asequi volunt. Et quia pauci inter divites reperitur qui hanc spiritus paupertatis praedicti sunt, qui possideant divitias tamquam non possidentes, qui utantur mundi bonis tamquam non gaudentes: idcirco impossibile, id est difficillimum, divitem salus a Christo Domino declaratur.

XIII. Quasi. VI. Quae peccata committunt debitorum qui sunt in mora solvendi? Resp. Omnes committunt decem, in statu damnationis cum versari qui, cum restituere commode possit, libere omittit. Si enim est in continuo statu peccati, quod rem alienam retinere invito domino pergit. Idque committit ex doctrina S. Thomae, supra relatam, est. Illud disputari a Theologis solet, quod peccata numero distincta hic morosis debitor perpetret. Et communis sententia docet, tot hunc debitorum peccata committere numero diversa, quot ipsi occasiones opportuna restituendi occurrant, idque praestare libere negligit. Substant, tamen, diversitatem hanc peccatorum ultimatione consistit gravius peccatum; quod modum ille qui interire hostem decrevit, tot peccata physice multiplicat, quot vicibus arma laedit, propositum renovat, iter aggreditur. Tamen haec peccata physice interrupta, cum eodem perstant, unum morale gravius crimen efficiunt.

XIV. Illud in disputationem vocant, quomodo haec peccata moraliter interruptantur.

Pri-

Prima sententia docet, haec peccata moraliter non interrupti, etiam si debitor per annum & amplius in voluntate non restituendi perierit; quamvis eo tempore plures occasiones occurrant restitutionis, vel plures potentius proponat non restituendi, vel externe bona consumantur, & alienentur: quia physice solum iudicanda est talis interruptio, & unum morale peccatum non interruptum, quoties prima voluntas praeva non retractatur; si enim voluntas iniqua retractetur, & verus eadem admittatur, tum peccata moraliter interrupti, & multiplicari desinunt. Hanc opinionem defendunt Salmanticensis, Schallacii Tom. III. tract. 11. de bonitate. C. 1. disp. IV. dub. 5. & Salmanticensis Morales tract. XIII. de rest. cap. 1. punct. 1. §. 1. §. 2. Aragon. 2. 2. quasi. VI. art. 2. Lugo de penit. disp. XVI. sec. 14. n. 348. Petrus Navarra de rest. Lib. IV. cap. IV. Diana de part. tract. VII. resol. 38. & alii. Unde (concludunt Salmanticensis Morales ibi) quia diuturnitas temporis non est nisi circumstantia notabiliter aggravans, & tamen circumstantia non esse necessario in confessione detegenda diximus tract. VI. de penit. cap. VII. punct. 11. consequenter dicendum est, non esse necessarium detegere in confessione tempus quo in mora culpabiliter, sed satisfacere dicendo, se culpabiliter non restituente consummavit, & ad aliud iterum rediit. „

XV. Multis opus non est, ut quisque apprehendat quam a veritate abierit recentia opinio. Non sunt satisfacienda Confessario reposita proposita inique detentionis alienae rei; non sicut oportune occasiones restituendi; non ingentia mala quae tam diuturnam dilationem consequi possunt, & calamitates quibus creditoribus iniuste vexati sunt. Quis, dum talia serio perpendit, se commoveri non experitur? Quare opposita sententia mihi unice probatur. Defendit haec totius peccata moraliter interrupti, quoties actus interni non restituendi delibere reperuntur, aut exteriori renovantur actus, aliena dilataendo, aut consumendo; aut creditor debitorum petit, & postulatio iusta reicitur. Hanc sententiam defendunt Suarez Tom. II. in III. part. disp. XXXI. sec. V. Valquez in 2. §. 1. §. 1. Tapia Lib. V. quasi. XXXI. art. 8. §. 1. n. 5. Bannez 2. 2. quasi. XVI. art. 8. dub. 1. ad 3. Bonacina disp. I. quasi. VI. Prad. cap. XVII. qu. VII. n. 3. & alii plures. Non est iterandum tempus, ut viciniam, praefata peccata moraliter multiplicari; sed quod

proxim spectat, adnotandum. Eiusmodi debitorum istas pravitates manifestare Dei iniuriam obviandum, tempus dilationis, proposita reposita, occasiones contemptas restituendi, mala, damnata, calamitates quas passim creditoris ob diuturnam, dilacionem Confessarius statum debitoris patientis colligere debet. Non fit scrupulosus, neque importunus in supplicando peccatorum numero; sed gravitatem morbi in aegro sanando consideret, ut congrua remedia applicare valeat. Extrema declinanda sunt. Prior opinio quae propugnat, nihil horum patefaciendum esse, nimis laxa nobis apparet; altera vero, prout explicata est, ipsi communi sensui, & confessionis sinceritati consonat.

XVI. Obicies 1. adversus sententiam quam probatum est, debitorem restituere statim debere. Nemo altingitur statim penitentiam agere de commisso peccato. Ergo neque statim restituere. Resp. Quidquid sit de antecedenti, de quo loco loco, negatur consequentia. Quoniam preceptum restitutionis, quamquam secundum verborum formam appareat affirmativum, reapse tamen negativum est. Quod Innocentius declarat S. Thomas in Supplemento quasi. VI. art. 5. ad 3. inquit: „Spectavit rei aliene, invito domino, contrariatur precepto negativo, quod obligat semper, & ad semper; ideo tenetur semper ad statim restituendum. Sicut autem est de impleris precepti affirmativi, quod obligat semper, sed non ad semper. Unde non tenetur aliquis ad statim implendum.

XVII. Obicies 2. Homo peccator non tenetur statim Deo restituere per confessionem. Ergo neque homini statim restituere altingitur per restitutionem. Resp. Negatur consequentia. Discrimen est quod restititio homini faciendi in bonum eiusdem creditoris cedit. Quare si statim non peragatur, iniuria eidem rogatur, cum iniustus sua privetur. Restituitur, quae Deo fit per confessionem sacramentalem, non in Dei, sed in ipsius peccatoris commodum dirigitur; ut perspicue habetur Job cap. XXII. Quid prodest ei, si iustus fuerit? &c. cap. XXXI. Si peccaveris, quid ei nocet? Et si multiplicaveris fuerit iniquitatis tuae, quid facies contra eum? Porro si iuste egeris, quid donabit ei, aut quid de manu sua accipiet? Non nisi quod iustus tui est, nocet iniquitas tua, & si iustus bonis tuis vobis in iustitia tua.

XVIII. Obicies 3. contra ultimam sententiam. Abiudicandum videtur quod differens restitutionem multiplicet flagitiosum momentis peccata. Respond. Absurdum istud est ingenio fingitur. Si debitor in eodem proposito perierit

non

non restituendi, unum peccatum peccat, gravi quidem, prout fuerit diuturnius. Si contra proposita interna retinendi rem alienam renovet, & repetat, aut actus exteriores multiplicet re aliena utendo, consumendo, aut creditorum eam petenti denegando, tum multiplicari peccata dicimus: & hoc adeo manifestum apparet, ut vix possit in disputatione vocari. Adde, cum statim restituendum esse docuerimus, intelligendum est moraliter in seniu, nempe cum in mentem tibi venit rem alienam te possidere, continuo proponere, opportunitate data, restitutionem faciendam debes. Restitutio enim, cum actio exterior sit, temporis opportunitatem postulat ut executioni demandetur. Precepta negativa duplicis generis sunt. Alia que a temporis circumstantiis minime pendunt, ut non mentiendum, non odio habendum &c. & hæc singulis momentis obligant. Alia sunt que temporis circumstantiis pro executione postulant: eiusmodi est preceptum non retinendi rem alienam.

XIX. Quæst. VII. *Abfolvi ne potest qui non statim cum potest, restituere?* Resp. Negant omnes. Quoniam ex res. iur. in vi. non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Qui enim deliberate rem alienam retinet, in peccati statu versatur. Eiusmodi autem abolitionis capaces non sunt. Similiter qui partem, & non totum, cum potest, restituere vult, non est absolvendus. Frequenter contingit re alieno gravatos debita sua solvere per partes. Grave te pati incommodum dicunt, sit totum debitum simul solvant. Quare, ut consultant rebus suis, modo unam, modo alteram partem restituere student. Ex hac autem truncata, & dimidiata solutione grave insubent detrimentum creditores, qui nequeunt re sua uti, eamque negotiari exponere. Quare minime absolvendi illi sunt qui præsumto tempore totam debitum solvere recusant. Spectari tamen circumstantiæ debent, nempe conditiones tum debitoris, tum creditoris. Ceterum communiter creditores invitii sunt; & damnus ex tali restitutione per partes, præsertim si sint opifices, mercatoreque, patiuntur. Quoties ergo Confessarius deprehendit debitores reipia posse, si velint, licet cum incommodo, totum debitum restituere, ad integrum simul solutionem eosdem cogat; & si recusent, abolitionem eisdem suspendat. Comparent creditores, & debitoris incommoda, ac ex utriusque consideratione colligant quam fiti iniusti debitores qui aliena re suis consulere commodis audent, dum creditores ob rei propria

privationem gravia perferunt detrimenta; Creditores semper favendum, nisi evidens ratio oppositum liceat. Communiter divites creditores nimis severi, & sæpe inhumani sunt in exigendis a debitore paupere creditis suis. Creditorem illum evangelicè imbutantur, de quo hæc scribit S. Mattheus cap. xviii. *Egressus serenus ille invenit unam de consertis suis qui debebat ei decem talenta, & tenens suscebat eum, dicens: Redde quod debes. Et precidens conserus eius rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem voluit: sed abiecit, & misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Quot sunt hodie similes creditores, divites, potentes, qui pauperum debitorum iugulum petunt, ut ea reddant que vix ad vitam alendam habent? Interim ipsi debita sua, ad luxum, & pompas fovenda contracta, ad mortem, & post mortem solvenda protrahunt. Hi similes sunt creditori alteri evangelico, de quo idem Evangelista loc. cit. hæc scribit: *Cum non haberet unde redderet, iussit eum dominus eius vendidit, & uxorem eius, & filios, & omnia que habebat, & reddi. Quenam iustitia hæc? Uxor ne ob mariti debita, quin & filii vendi, ut debitum solvatur, debent? Quid ad uxorem, si maritus debita contrahit? Audi indignem interpretem P. Hieronymum Olearum, inter Dominicanos qui Concilio Tridentino interfuerit, satis celebrem, in hunc locum. *Magna, inquit, debita uxoris, & filiorum gratis contraxerat: ideo iussit eum dominus vendidit. Non enim timuit aliena rapere, ut uxorem, & filios pompose indueret. Quot divites obstruunt, cum S. Ioanne Chrysolostomo non possumus. Mulorum quibus uxor vehtur, auro plurimo splendent frontes. Carrus, & læcæ tæe undique sunt obornate; & creditores tui, pauperesque necessario alimento potiri nequeunt. Truces isti sunt, & effrati tum in debitoribus suis susocandis, tum in creditoribus opprimendis. Ex illis languinem exprimunt, illis proprium reddere sanguinem nolunt. Cautus itaque prudenter que fit Confessarius oportet in debitorum divitum regimine. Debitores pauperes facillime, quocumque voluerit, ut plurimum vertes. Contra, divites aut avari, aut prodigi ambitione, superbia, saltuque tumentes, difficillime aliorum consiliis & suasionibus parent: quia, ut inquit Scriptura divina, *sapiens sibi videtur vir divinus.****

XX. Hæc minime mihi probatur doctrina quam tradit P. Dominicus Viva *q. 1. art. 5. n. 2. his verbis.* „ Quod si ex opinione probabilis peccatis patet hic & nunc te non

teneri, debet Confessarius accommodare se opinioni peccatis, si vere talis opinio sit probabilis; quamvis ipse contrariam sententiam sequatur. Ratio est, quia quando peccatis nitens est rite dispositus, debet abfolvi. Est autem rite dispositus, si opinionem probabilis sequatur quod non debeat restituere. Ergo tunc abfolvi debet. P. Claudius La-Croix de offic. Confess. quæst. xxvi. fuso calamo quaestionem vertit, num Confessarius possit, & debeat contra propriam sententiam abfolvere peccatis? Illius paradoxa probabiliter aibi restitum.

XXI. Est enim ex potissimis probabiliter plantæ faculis. Confessarius iudicis personam sustinet, magistri, & medici. Peccatis ut reus sicut tribunal a criminibus solvendis, sententiamque iudicis auditurus. Si naturæ lumen, si communem sensum spectemus, cuiam in mentem veniet, iudicem debere propria sprete doctrina, in sententiam rei descendere, eiusdemque opinioni se accommodare? In quoniam tribunali similis iudicandi ratio & methodus? Vix unus debitorum est qui probabiliter prætextu facere solutionis dilationem non studeat; quinimmo non contentus, opinionem veteris probabilem se habere protrahendæ restitutionis. Ex hac P. Viva doctrina anam arripuit debitorum differendæ restitutionis; & Confessarii, minus periti Theologi auctoritate mixti, facile sunt in absolvendis debitoribus morosis, ut experientia compertum est. Loquitur P. Viva de opinione probabilis positum in conspectu probabilioris. Porro quod Confessarius probabilis persuasus debeat te se accommodare peccatis opinioni minus probabilis, paradoxon mihi est. Particula adiecta a P. Viva, quod opinio sit vere probabilis, fucus est probabilisticus; et evidenter probant omnes Antiprobabilistæ. Numquam enim fieri potest ut in conspectu probabilioris opinio minus probabilis sit vere probabilis. Accedit, communiter debitorum iudicare, te opinionem veteris probabilem habere pro honestata solutionis dilatione: & has opiniones probabiles explicantur in Diana, Tamburino, & La-Croix.

XXII. Longe magis veritate aberrare existimamus doctrinam P. Thomæ Tamburini, docentis Lib. III. *Method. Confess. cap. 10. num. 5.* Hinc item fit prævideat Confessor peccatis non restituatur, si illi debitor legatur nullitas tui quem pro se adesse peccatis putat, non erit ex Sanchez talis nullitas illi a Confessario non interrogato patefacienda; quamvis fit in principio dicitur terti, qui suo carebit. Confess. Conc. Theol. Tom. VII.

farius ex officio suo astringitur non iudicare modo, verum etiam docere, & influere peccatis, ut nullus suo loco demonstretur. Sed pergit ultra P. Tamburinus, additque, paucis interpositis. „ Si prævidet, peccatis non restituatur, quamvis item ad veras id esse in damnum publicum; cur tu sis obligandus ad admonendum, quandoquidem prævidet, adhuc tua accedente monitione, illum non fore restituendum; atque adeo non fore ammonendum in damnum publicum? Certe frustra erit talis monitio, immo nocens ipsi admonito; bono autem publico nequaquam favens... Atque hoc omnia ex de Lugo etiam procedunt, quando Confessarius sperat peccatis tantum suscipiendum quidem monitionem, sed tamen advertit remedium esse difficultimum... Unde etiam inferunt, idem esse dicendum, quando peccatis sub peccato mortali tenetur ad aliquid adeo difficile, ut non credatur tunc ulla non recepturus, & alia vice melius excusatur esse iudicetur; poterit enim tunc prudens Confessor relinquere illum in sua bona fide, que a peccato exculat; & monitionem in tempore opportunis differere, ne scilicet terribis peccatis a confessione te ablineat, manifeste detrimentum patiat. Et hæc notetur proxime pro Confessarii mercatorum, & Principum. Eadem docet P. Sanchez. Confess. Hist. Probabilissimi, & Rigorismi diff. 1. cap. v. §. 2. Non est opus ut hæc restitum que seipis currunt; nam quique prudens lector deprehendit quam sint a veritate aliena, & cum Christi Evangelio pugnantia.

XXIII. Quæst. VIII. *Abfolvi ne a Confessario possunt debitores qui promittunt se statim restituere, & reipia non restituunt?* Resp. Quando debitores tui vera impotentes, abfolvi proculdubio debent; si dispositi alunde sint, proponantque te statim ac valebunt, restitutionem peracturos. Qui contra restituerit, licet cum incommodo, possunt, abfolvi minime debent, nisi prius restituant. Dum peccatis ad Confessarium accedunt ante debitum restitutionem, argumentum est illis minime dispositos esse. Si enim vere peccatis, prius illis debita solvissent. Si quidem omnis dilatio restitutionis invito domino actuali crimen est. Cum debitor differat solutionem, dum potest, licet cum incommodo, solvere, adæ peccat. Ergo abolitionis capax non est.

XXIV. P. Dominicus Viva loc. cit. cum

aliis docet, absolvendum pro prima vice esse debitorum, quando tamen sincere promittat statim se restitutum; & restitucio aliquo cito fieri nequeat ob aliquam circumstantiam: si enim fieri statim restitucio possit, hæc præire debet absolutio. Huius doctrinæ nec ipse repugno, dummodo recipia Confessarius prudens, & doctus deprehendat debitorem sincere paratum esse ad solutionem, cum primum fieri poterit. Addit P. Viva, posse etiam secundam vice absolvi, etiamsi debitor non restituerit; dummodo appareant doloris signa, & firmum propositum statim restituendi. Quin subdit ex Valentia, Ledesma, Sayro, Navarro, & aliis, quod possit eiusmodi debitor absolvi tertia, & quarta vice: quia memores sumus oportet, inquit ille, fragilitatis humanæ. Fatetur tamen in praxi rarissime hæc doctrinam utendum esse. Addo ego, nunquam: & utinam eam P. Viva natalitius tenebris sepeliam reliquisset.

XXV. Regula ergo generalis esto. Quoties moraliter possibilis est restitucio, priusquam debitores absolvantur, peragenda est. Quemadmodum non est concubinaris, nisi prius concubinam eiciat, absolvendus; ita neque debitores, nisi prius restituant, aliena. Prius pauperum debita, & mercenariorum labores solvant, & tunc ad Confessarium redeant, & absolvantur: inquit S. Thomas de Villanova ser. vi. Dom. xi. Quadrag. Similia docent S. Carolus Borromeus in Synodo I. Mediolanensi, & plurima alia Concilia: immo Patres & graviores Theologi omnes.

XXVI. Quæst. IX. Quomodo se gerere Confessarius debet vocatus ad audiendam confessionem divitem, seu magnatis, qui desitit debitum solutionem, proximamque oppressit? Resp. Frequens, an rarus sit propositus casus, ceteri iudicent. Fugit divitem, magnatem, a pluribus annis in ingenti alieno gravatum, qui mercenarius vexavit, operarius oppressit, qui hunc verberari iussit, illum exulare coegit, Is gravi correptus morbo, se ad excipiendam sacramentalem confessionem vocat. Quid aget? Quo te vertes? Unde initium spirituales curationis accedes? Angustie sane undique. En curationis formam quam ego servarem. Antequam tribunal aperirem poenitentiae, extra confessionem, quæ contra iustitiam peccavit, scire vellem. Tum iuberem ut virum prudentem, gravem, probum, amicam coram se venire curaret poenitens, cumque constitueret veluti procuratorem, vulgo commissarium, rei suæ, cum plena facultate vocandi omnes creditores, omnesque oppressos, laesos, vexatos, da-

imnoque ab se affectos, eosque ad iustitiam leges, & prudentiæ amulsum compellere, debita solveret. & illata damna relaxaret. His breviter peractis, tum illius audirem confessionem. Methodum difficultatim me prescribere respondes. Ultra fateor. At Christus clamat: *Insuperabile, id est, difficillimum, est divitem intrare in regnum celorum.* Publicanus Zachæus inquit: *Si aliquem defraudavi, reddo quadruplum.* Difficilis ne prescripra curationis forma? Facilis ne similitudo debitorum, defraudatorum, oppressorumque æterna salus? Si divites ab sola divitiarum præstigia in maximo verantur damnationis periculo; quid, si divitiarum scopulis accedant fraudes, oppressiones, rapina? Non ergo medicinæ amaritudinem, neque curationis severitatem, sed morbi aculeare gravitatem debes. Præstitum methodum temperare, moderari pro circumstantiarum diversitate poteris. Verum, quoad fieri potest, nullum non movere lapidem debes, ut antequam similes debitores consecraverit, ea explant, quæ iustitiam commutantem spectant. Quod si circumstantiæ id non permittant; saltem curare debes ut poenitentem scripto bona poenitens designet solvendi debitis, & compensandis proximo illatis damnis congrua. Numquam permitas ut hoc omnia hereditas in testamento demandetur: quia experientia compertum habemus, heredes id raro implere. Ut procuratorem peculiarem constituat tanto oneri exequendo idoneum, efficere debes. Quod si hoc præstare poenitens recusaverit, tu eadem tamquam obliato absoluteionem suspendito. Audi iterum votatum Archiepiscopum Thomam de Villanova ser. vi. post iv. Domin. Quadrag. Prius ergo vadat, & concubinam a domo pellat, pecuniam alienam restituat, contractus usurarios rumpat, famam proximi læsam, prout potest, relaxat, mercenariorum labores, & pauperum debita solvat, offensa fratris reconciliat, & ventam petat; & tunc ad Confessarium redeat, ut absolvat. Subdit continuo: *Hic reclusus est ordo. Hic in Lazari suscitatio a Domino servatus est.* Hunc ordinem ne transgrediaris. O medicus, cur fatentem solvis? Cur indigno veniam promittis? Cur cui absoluteionis beneficium exhibeas, non discernis? Absolves ne concubinariū, si hereditas in testamento imperaret ut post suam mortem concubinam eicerent? Minime, inquit. Ecce ergo coram absolvis qui non nisi post mortem feclitorem concubinam, avaritiam, iniustitiamque, eiciendam hereditus præcipit? Considera utrumque concubinam. Prior que sexto præcepto

ad-

adveritari, mala utique est; perniciofa est fornicatori, & quibusdam humane infirmitatis, ac propensionis in propagandum humanum genus præstigiis obducitur. At altera concubina contra septimum præceptum truculenta est, pauperum, viduarum, mercenariorum, mercatorumque cruore, & lacrymis madens, furtis, rapinis oppressionibus, spoliisque onusta. Ergo hæc potiori iure ante mortem eicienda est, ut poenitentia argumentum habeat.

XXVII. Quæst. X. Confessarius qui culpabiliter obligare poenitentem omittit ad restituendum, infringitur ne ille restituere? Resp. Adfirmant omnes, Confessarium teneri ad restituendum, si ipse mala fide positive poenitentem ab onere restituendi liberet. Si vero solum committat monere poenitentem sine ex malitia, intendens ne poenitens restituit, si malitia, intendens ne poenitens restituit, si lata culpa, tum eum non alitrius docent Bonacina disp. i. quæst. xi. punct. 2. Valentia, & alii. Idque probable esse concedit P. Viva loc. cit. num. 7. etiamsi Confessarius Parochus fit, qui ex officio, & iustitia teneatur instruere poenitentem. Quoniam, inquit, non teneatur ex iustitia bonum temporale creditoris curare, sed solum bonum spirituale poenitentis.

XXVIII. Communior & vera sententia docet, alitricum esse Confessarium Parochum restituendum, quoties mala fide omittit monere poenitentem ut restituit. Siquidem hic Confessarius ex iustitia teneatur morbos curare sui poenitentis, bona fide ad ipsum accedens, ut anime sanitatem assequatur. Ergo effectus malos ex sua omissione securos compensare infringitur. Nec obest quod damnatum temporale non in poenitentem, sed in creditorem recidat. Quoniam in primis hoc damnatum temporale cedit indirecte saltem in ipsum poenitentem, qui saltem spirituales anime conque sequitur, nisi ab hoc temporali damno liberet creditorem suum. Præterea Confessarii constituti Reipublice christiane iudices sunt, sedentes in tribunali, ut æqualitatem, & iustitiam inter partes conservent, hancque relarcent. Parochi itaque, & Curati, qui delecti sunt ad gregis christiani regimen, strictiori vinculo alitringuntur ad animarum salutem curandam, atque adeo ad efficiendum ut poenitentes damna illata compensent, debita solvant, aliena restituant. Ceteri omnes Confessarii, tametsi caritatis titulo officium exercent, tamen in aperto semel tribunali poenitentiae, & admissio ad iudicium poenitente, tum iu-

sticie debito devincti sunt ea omnia præstare que ad manus suam implendum requiruntur. Peccant itaque adverus iustitiam, si culpabiliter omittant monere poenitentem debitorem, ut aliena restituant. Si contra iustitiam delinquant; ergo iustitiam vi obligati sunt solvere que illorum culpa sui poenitentem restitucere neglexerunt. Nullum itaque discrimen est Curatos inter & ceteros Confessarios, nisi quod illi gravius peccent: ceteram omnes ex iustitia alitringuntur operari dare ut poenitentes ea præstent que necessaria sunt ad salutem. Ergo omnes teneatur ex iustitia compensare ea que ob illorum gravem culpam non sunt poenitentes executi. Antequam tamen Confessarii restitutionis oneri subiciantur, plura spectanda sunt, & caute iudicium suspendendum, donec clare constet malitia, & reatus gravitas. Severius rem hanc expendam, dum de officio Confessarii sermo erit. Nunc dumtaxat colligere Confessarii debent, quanta vigilantia, sollicitudine, & zelo peragere munus suum debeant, & in sacram doctrinam incumbere, ut possint ea scire que ad recte fungendum officio suo necessaria sunt.

CAPUT IV.

Qualis sit iniustitia ex qua restitutionis debitum inferitur.

I. EX sola iniustitia opposita iusticie commutanti, debitum oritur restitutionis. Pro eodem accipi solent iniusticia, & iniuria. Porro iniuria, sine iniusticia violatio iuris dicitur, cui opponitur iusticia, que ius suum cuique tribuit. Quare actiones contra virtutes caritatis, misericordiae, pietatis, aliaque nullam pariunt restitutionis obligationem.

II. Iniusticie culpa que debitum parit restitutionis, alia est theologia, alia iuridica. Culpa theologia peccatum est mortale, aut veniale. Culpa iuridica, seu civilis, est omnis ille debite diligentiae, qua quis alitringitur ad cognoscendum, cavendum, providendum, vel agendum aliquid, unde damnus sequitur. Quod autem hæc omisitio continet nec in malitiam, non attenditur. Culpa hæc triplex est. Lata, levis, levissima. Lata est omisitio illius diligentiae quam adhibere committere prudentes solent homines eisdem professio- nis, seu status. Hæc culpa vocatur etiam *laxissima*, ut eil dolo manifestus, puta dum cultos rei alienæ dormit, aut fingit se dormire: & *laxior*, etque dolo præsumptus, ut

D 2 dum

dam quis sciens, & potens impedire, non impedit tamen quominus fur rem apud se depositam auferat. Culpa levis est omnino vigilantie, & diligentie quam prudentiores, & diligentiores adhibere consueverunt; ut si quis rem depositam relinquat in cubiculo levis non clauso. Culpa levissima est omnino diligentie quam adhibent solertissimi, & prudentissimi in rebus eisdem naturae. Quis cubiculum claudit, at manu non pulsata ianua, ut expectat num clausum sit; hic reus est culpe levissima. Hæc culpa iuridica interdum coniungitur cum culpa theologica, interdum separatur.

III. Quando nulla ex his culpis paratur, nullum omnino restitutionis debitum. Si relinquas puteum apertum, in quo cadere homines non solent, si laqueum paras ad feram capiendam in loco remotissimo, in quo nec homines, nec animalia transeunt; aut si sagittam similiter emittis in eiusmodi locis: ad nihil teneris, etiamsi casu homo, aut animal in puteum, aut laqueum inciderit, aut sagitta læsus pereat. Contra, si culpe læta iuridice, & theologice reus, damnum inferes; puta, si ignem accenderes prope domum, segetes, aut aliam rem alterius, neglecta diligentia necessaria ad evitandum combustionem, totum damnum inde secutum refarcire debes.

IV. Excipiuntur tres casus in quibus absque culpa læta, levi, levissima teneris ad restitutionem. Primus est: si animal tuum alterius animal occidat, aut lædat, aut segetes conculet, proferantque, aliudve damnum inferat; teneris aut animal tradere, aut damnum compensare. Tit. *Si quadrupes in Insit*. Si tamen animal tuum esset invadum, liber ab onere restitutionis esses; sicuti si feram quam ligatum tenes, accederet animal, & occideretur, vel si latro domum tuam invadens, a canibus laeraretur, ad nihil strictus esses. Secundus casus est: si mancipium tuum absque tua culpa alterum lædat, aut damnum culpabiliter inferat; aut mancipium tradere, aut damnum compensare debes, ut statuitur in *Insit. §. Dominus*. Si tamen servus tuus inculpabiliter damnum inferat; nec ille, nec tu ad quiddam teneris. Tertius casus est: si e domo tua aliquid in viam proiciatur, & non fuerit proclamatum, ut transeuntes periculum evitent; est damnum abique tua culpa secutum fuerit, si caput domus es, ad duplum teneris; si damnum accidit capiti hominis, expensas solvere curatious debes, & omne aliud damnum compensare. Si aliquid in domo tua appensum sit quod nocere queat, & respiciat;

ad restitutionem, seu compensationem damni alingeris: si vero non nocuit, is qui illud appoluit, solvere decem aureos debet propter periculum; si caput domus vidit, aut levit, & non removit quod appensum est, alios decem solvere tenetur. *l. 1. ff. de his qui deiciunt, vel offendent*. Hæc autem non obligant in conscientia, nisi post iudicis sententiam: quia sic ista recepte sunt leges illæ. Exceptis autem his tribus casibus, si res aliena sortuito in domo tua perit, ad nihil teneris: quia casus sortuiti extra humanam diligentiam sunt; ut si equus mutuo acceptus moriatur, aut domus locata igne comburatur, abique tua culpa, *l. Si in rebus, ff. Commodati*; nisi tu casus sortuiti libere suscepisses refarcandos. Iniri enim contractus potest, servatis iustis conditionibus, vi cuius obliheris pro damno ex casibus sortuitis proficite.

V. Qui rei illicitæ dat operam, si sit causa damni nec prævisi, nec intenti, nec ex illa causa derivati, ad nihil tenetur: quia damnum per accidens secutum nequit culpe veri, atque adeo nec ad penam imputari: actio quippe eiusmodi damni illicita nullo modo voluntaria est; quemadmodum ad refarcendum damnum illatum ex ignorantia antecedenti, seu omnino invincibili non alingeris in conscientia: quia talis actio est prorsus involuntaria. Quid, si ignorantia sit dumtaxat concomitans? Iacularis sagittam, omni adhibita diligentia, ut damnum quolibet evites; ita tamen affectus, ut si homo transierit, eum occideres. Sagittam proleis, homo transiit, eumque occidis. Quid tam? Ad nihil te teneri docent Salmanticensis *xxii. cap. 1. punct. 2. §. 2. n. 15. & citant Dicastrum, Lessium, Bonacium, & alios*. Quoniam, inquit, actio hæc non est causa iniuria mali alieni; ut si gauderes de malo alieno, non infaustus in illud. Et licet homicidium hoc non sit contra voluntatem, tamen non est ex voluntate cum cognitione finis. Hæc opinio mihi non probatur. Utique actio, licet mala, que non sit damni causa, non inducit restitutionis debitum, ut est internum gaudium de alterius detrimento.

At negatur, præfatam actionem non esse damni causam. Tu ita paratus es, ut hominem occideres, si transierit. Respice illum transeuntem occidis. Ergo actio tua occisiva est. At, inquit, omnem adhibet diligentiam quia evitæ homicidium: voluntas autem illa interna est, que non insit in homicidium. Hæc omnia in praxi commentitia sunt. Qui enim fieri potest ut omnem adhi-

adhibeat diligentiam ad evitandum homicidium qui paratus est hominem occidere, si transierit? At ponamus hypothefim, quod respice hanc praxim diligentiam. Quid hanc? Non aliud nisi quod, homine non transeunte, reus non esset damni illati. At quoties cum voluntate parata ad occidendum homicidium sequitur, tum habetur & damnum illatum, & voluntas que illud intrulit. Ergo concurrunt ea que restitutionis debitum inducunt. Et licet non sit expressa cognitio, est tamen implicita.

CAPUT V.

Sola culpa theologica, opposita iustitiæ commutanti, extra contractum, vel officium, onus inferri restitutionis. Quæ culpa in officio, vel contractu, inferat restitutionis debitum. Phæres questionumque resolvuntur.

I. Culpa theologica alia interna, externa, vel inanimata, vel inanimata obligationem se sola inducit restituendi, quia nunquam lædit ius alienum, sermo itaque est in præsentia de culpa theologica exteriori contractu iustitiæ commutanti, & de restitutione ex iniuria acceptione orta, prævisi titulis rei acceptæ, vel contractu, & officii. Porro nemo ex iniuria acceptione restituere tenetur, nisi iniuriam committat. In iustitiâ autem non committit, nisi fiat, aut scire debeat, velique proximum lædere, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 119. art. 2. *Si aliquis faciat aliquid quod est iniustum, non intendens iniustum facere (scilicet cum hoc facit per ignorantiam, non existimans se iniustum facere) tunc non facit iniustum per se & formaliter loquendo, sed solum pro accidens, & quasi materialiter faciens id quod est iniustum. Unde & talis operatio non denominatur iniustificatio.*

II. Cum actio coram Deo omni culpa caret, caret quoque respectu proximi. Ergo tamen damnum inferatur, ad nihil tenetur qui istius damni causa moralis non sit. Damnium enim, consequens actionem physicam, est præter intentionem & voluntatem agentis. Nemo itaque restitutioni ex iniuria acceptione ortæ subiectus est, si ad omni culpa theologica contraria iustitiæ commutative imminis fit. Sicut pro actione inculpabili nemo Deo satisfacere alingitur, ita neque proximo satisfactionem exhibere tenetur.

III. Obiicitur 1. Culpa iuridica læta inferri debet restitutionis. Sed culpa iuridica læta abique culpa theologica reperiri valet. Ergo saluum est ex sola culpa theologica debitum.

Cons. Theol. Tom. VII.

tum oriri restitutionis. Resp. Culpa iuridica læta inferri debet restitutionis, si fuerit iuncta culpe theologice, licet separata ab illa; nisi interveniat peculiaris contractus iuxta leges que ad id obligent, ut dicitur *no. vii. & 1499*.

IV. Obiicitur 2. Dominus *Exod. xxi. hæc prescribit. Si quis aperuerit cisternam, & foderit, & operuerit eam, cecideritque eos, vel affusus eam, dominus cisternæ reddet pretium iumentorum*. Similia repetit *cap. xxii. Si servus ignis comprehendit acervum frugum, sive stantes segetes in agris, reddet damnum qui ignem succenderit*. Resp. Leges istæ præsupponunt negligentiam, seu culpam theologice. Quod si quis hoc ageret, subdolo timido leges iudiciales esse, sicut sunt alie ibidem recensite, et talis latronis, reddendi oculum pro oculo, dentem pro dente, quarum observationi nemo alingitur.

V. Obiicitur 3. Gregorius IX. *e. Finali de iniuriis, hæc latuit. Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata... ad hæc imperitia tua, aut negligentia evenerunt; iure semper his satisfactio oportet. Neque ignorantia te excusat, si scire debuisti ea factu tuo iniuriam verisimiliter posse contingere, vel latere. Quod si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris, nisi ex dando passis damnum, te ipsum liberare velis; quod tamen ad liberationem non sufficit, si fera animalia, vel que consueverunt nocere, fuissent, & quam deberes, non curasti diligentiam adhibere. Sane licet qui occasione damni dati, damnum dedisse videtur; secus tamen est in illo dicendum qui, ut non occideret, de contingentiis nihilominus. Resp. Pontifex summus confirmat sententiam nostram, cum aperte culpam theologice ad restitutionem requirat. Distinguit primo loco culpam latissimam, latiore, & iniuriam eadem irrogatam, a negligentia que ex culpa læta provenit, ut colligitur ex his verbis: *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere*. His verbis aperte declarat Pontifex summus se loqui de culpa læta, in omissione illius delicti quam homines committere adhibent, licet. De animalibus que committere nocere, ad æquivalentem refarcientiam damnum illatum docet, quando negligentia culpa in his cultodiendis præcessit. Si vero id non consueverat, tum non ad æquivalentem, sed aliud satisfactiois sui humani iuris, ad penam, non ad culpam obliheris, præbendum est, post, non ante indicis sententiam. Ultimo loco concludit compensandum datum*